O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2007-yil, 20-iyul • № 29 (3909)

ХИРМОН БЎЛИБ УЮЛДИ ДОН...

Республикамиз ғаллакорлари улкан меҳнат ғалабасини қўлга киритдилар. Бу йил мамлакатимизда биринчи марта 6 миллион 250 минг тонна бошоқли дон етиштирилди. Ҳар гектар ердан етиштирилган ҳосил Андижон вилоятида 60 центнерни, Қашқадарё, Самарқанд ва Фарғона вилоятларида 50 центнердан зиёдни, республика бўйича эса 48 центнерни ташкил этди.

Эришилган катта ғалаба муносабати билан Президент Ислом Каримов мамлакат ғаллакорларига табрик йўллади. Унда жумладан шундай дейилади: “Сиз, азиз деҳқонларнинг пешона тери, азму шижоатингиз билан етиштирилган ғалла ҳосили ҳар қайси хонадонда тўкинлик белгиси бўлиб, эл-юрт дастурхонини тўлдириб, одамларнинг кўнглида эртанги кунга ишонч туйғусини мустаҳкамлаши ва бутун халқимиз Оллоҳ берган бу бебаҳо неъмат учун шукрона келтириб, уни юксак қадрлаб, сизларнинг шаънингизга чуқур миннатдорчилик билдириши табиийдир”.

Мустақиллик йилларида ғаллакор деҳқонларимиз мисли кўрилмаган меҳнат ғалабаларига эришаётганларига ҳаммамиз гувоҳ бўлиб турибмиз. Ғалла мустақиллиги, шубҳасиз, истиқлолимиз билан бевосита боғлиқ. Айрим пешқадам туманларда, илғор фермер хўжаликларида ҳосилдорлик 60-70 центнердан ошганлиги, бу йилги ҳосилнинг барчаси фермер хўжаликлари далаларида етиштирилганлиги, айниқса, қувонарлидир. Энг улуғ, энг азиз байрамимиз арафасидаги бу меҳнат шодиёнаси ҳаммамизга қутлуғ бўлсин.

Р.ШАГАЕВ олган сурат.

ОТАЛАР СОҒИНГАН КУН

Тўқсонинчи йилларнинг бошлари эди.

Эрталаб энди ишга отланаётсам, қизим бир нечта газета кўтариб кириб келди ва уларни қўлимга тутқазар экан, иккинчи қўлидаги хатни менга кўз-кўз қила бошлади:

— Дадажон, сизга Зилола опамдан хат келибди. Қаранг, мана...

Хатни олдиму остонадаёқ очиб ўқий бошладим. Жияним доимо шунақа. Андижондагилар билан қўнғироқлашиб туришимизга қарамай, хат ёзиб туради. Ҳар гал мени ўйлашга мажбур қиладиган бирор савол билан хатини якунлайди. Қани жавоб ёзмай кўрингчи. Бу галги мактубида ҳам, гарчи у қадар аниқ савол бўлмаса-да, унинг қуйидаги фикрлари мени ўйлантириб қўйди:

— Биласизми тоғажон, кеча телевизорда Мустақиллик майдонидаги байрамни олиб кўрсатишди. Бувим, опоқдадам Президентимизнинг сўзларини жон-диллари билан эшитишди. Кейин эса бувим концертни кўриш ўрнига кўз ёши қилдилар. Опоқдадам бўлса негадир маъюсланиб қолдилар. Нега бундай қилишди, ҳеч тушунолмадим...

Жиянимнинг сўзлари кун бўйи хаёлимдан кетмади. Онамнинг, дадамнинг ҳам суҳбатларини кўп эшитганим, табиатини, орзу ва армонларини яхши билганим учун ҳам жиянимнинг саволомуз фикрларига жавоб топгандай бўлдим. Ўтган йилларни, болалигимдаги воқеа-ҳодисаларни хотирлай бошладим. Кечки овқатдан кейин уйга кирдиму мен учун азиз бўлган хотиралар домига тушганча жиянимга мактуб ёзишга тутиндим:

— Зилола! Ёш бўлишингга қарамай зийраккинасан. Биласанми, онам билан дадам Президентимизнинг сўзларини эшитганда, Мустақиллик ҳақида гап кетганда ўйга ботишларининг сабаби бор. Сен ҳали ёшсан, кўп нарсани билмайсан, кўп нарсани тушунмаслигинг мумкин. Мен эшитган, билганларимни вақти келиб сен ҳам эшитарсан. Китоблардан ўқирсан. Шунда ҳаммасини тушуниб оласан. Лекин бу хатимда сенга қисман бўлса-да, билганларимни, кузатганларимни айтиб беришга, уларнинг нега энг улуғ байрам кунида кўз ёш қилаётганликлари сабабини очиб беришга ҳаракат қиламан.

...Болалигимизда дадам бирор нарсадан жаҳли чиқса, сўкина бошларди. Эсимда, бир куни телевизорда қандайдир спектакл намойиш қилинаётганди. Спектаклда шундай жойи бор: қози қандайдир хатни ёзолмайди ва ёзиб беришни домладан сўрайди, домла эса аввалига “андак бадхатроқмиз”, сўнгра “илмимиз йўқ ҳисоби-да, тақсир”, дея жавоб беради. Дадам мана шу жойига келганда чидаб туролмадилар:

— Ёлғон! — деб, бақириб юбордилар. Ҳаммамиз чўчиб тушдик. Улар зўр бериб бизга тушунтиришга ҳаракат қилдилар:

Давоми иккинчи бетда.

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони

ЎЗБЕК НОНИ

Қайси бир замонда, қайси бир султон
Топибди ақчани, топибди шонни.
Ва лекин дуч келиб тақдир беомон,
У орзу қилибди бир бурда нонни.

Бир улуғ аллома фикрин айлаб жам,
Сўзимни маталга йўйманглар, дебди.
Токчага бўй чўзсанг, Қуръон турса ҳам,
Нонга сира оёқ қўйманглар, дебди.

Нон ва Ўзбекистон уйқашдир азал,
Бу юртга не эллар нон деб келганлар.

Саргашта қушлар ҳам доим, галма-гал
Бу юртдан ризқини териб еганлар.

Юртим, буюклигинг билди кенг жаҳон,
Тўлди омборларинг ўз донинг билан.
Сийлайсан оламни ёзиб дастурхон,
Меҳнатдан яралган шу нонинг билан.

Сени ушбу кунда кутлайман, юртим,
Ризқингни бут қилди олтин хирмоним.
Ҳар иссиқ нонингни қуёшдай кўрдим,
Дунёга нон берган Ўзбекистоним!

ТАРОЗИНГИЗ ТЎҒРИМИ?

Бундан беш-олти йил аввал “Чорсу” бозори расталаридан бирининг пештоқида “Тарозидан уриш — энг оғир гуноҳ” деган йирик ёзув пайдо бўлиб қолди. Ҳар гал унга кўзим тушганида, бу янгилик бозор мутасаддиларининг ишими ёки тарозидан урдиравериб юрак олдириб қўйган харидорлардан бирининг ташаббусими, деб ўзимча ўйлаб қолардим. Орадан унча кўп вақт ўтмай, кўпчиликнинг эътиборига тушиб улгурган бу шиор олиниб, ўрнига мева-чеваларнинг рангли сурати илиб қўйилди. Ҳеч ким аввалги ёзув маъқул эди, демади....

Тарозидан уришнинг кечирилмас гуноҳлиги, аслида, ҳеч кимга сир эмас. Бу тўғрида кўп ва хўб айтилган. Харидорни алдаш ҳисобига қўрилган фойда макруҳ ҳисобланган. Бундай одамлар жазога тортилган, расталари бузиб ташланган, қайта бозорга киритилмаган.

Қадим-қадимлардан бери Шарқда бирор бир мамлакатга баҳо берилмоқчи бўлинса, у ернинг бозорларида тош-тарозининг тўғрилиги, мусофирхоналарининг покизалиги ва солиқчиларининг адолати эътиборга олинган. Шу уч нарса рисоладагидай бўлса, бу юртга кўпчилик ҳавас қилган.

Тош-тарозининг тўғрилиги имон, виждон, ҳалоллик, поклик каби инсоний фазилатлар билан бевосита боғлиқ. Ҳеч ким умр бўйи фақат сотиш ёки харид қилиш билан шуғулланмайди. Бугунги сотарман эртага оларман бўлади, бугун пештахтанинг бу ёнида турган киши эртага у ёнига ўтади. Шундай экан, тош-тарозидан уриб, кимнидир алдаётган киши, аслида ўзини алдайди, ўзининг ризқини қияди, имонини сустлаштиради. Бу тўғрида қанча ёзилмасин, қанча гапирилмасин, бозорларимизда, савдо шохобчаларида, йўллардаги мавсумий дўкончаларда тарози фирибгарлиги бир мунча бўлсин, камаяётгани йўқ. Аксинча, харидорни алдаш, ҳақига хиёнат қилиш урчигандан урчиб ётибди. Пештахта ёнига соддароқ, бозор найрангларидан бехабар харидор келса бас, нархни ошириб, ҳамёнини инсофсизларча шилишади. Қассобхонадан гўшт олинг, растадан мева, сабзавот харид қилинг, савдо байидаги миқдордан анча кам чиқади. Ҳушёр бўлмасангиз, сизга бир буюмни кўрсатиб, пулини тўлаганингиздан кейин мутлақо бошқасини ўраб беришади. Бундайлар хорижлик меҳмонларни, эртага юртларига қайтиб, кўрган-кечирганларини бошқаларга айтиб берадиган сайёҳларни аёвсиз чув туширишади.

Муҳаррир минбари

Тарози фирибгарлиги қурилиш материаллари бозорида, айниқса, авжига чиққан. Бир машина ғишт олсангиз, албатта икки юзта кам чиқади. Цемент олсангиз ҳам шу, тахта олсангиз ҳам шу. Камига кўнсангиз оласиз, кўнмасангиз, тошингизни териб кетаверасиз. Ачинарлиси, бундай аҳволга кўпчилик кўникиб кетган. Ғудранади-қўяди, бошқа бир нима демайди. “Нима учун бундай, нега энди шунча пулим ҳавога учиб кетар экан”, дея ҳақини талаб қилмайди. Бу тўғрида кимгадир гапирса, уни, албатта, юпатишади: “Ҳозир шунақа-да, биродар...”

Нега энди шунақа? Уй қураётган ёш оила бир машина ғишт сотиб олса, нега энди икки юзта камига ҳам пул тўлаши керак? Қўй гўшти деб олганингиз эчкининг сони, “хориждан олиб келинган асл мол” мамлакат ҳудудидан сал нариродаги қўлбола цехда тайёрланган сохта буюм, “Паркент” бозорида сотилаётган бўёқларнинг учдан икки қисми мутлақо яроқсиз бўтқа бўлиб чиқса, хусусий аптекаларда сохта дори-дармонлар ҳам кўзга ташланаётган бўлса, юрт, миллат шаънига иснод келтирадиган бу ҳолатларга нега энди бефарқ бўлишимиз керак? Ҳозир шунақа-да, деб кетаверсак, фирибгарлик, товламачилик баттар авж олади-ку!

Деҳқон йил бўйи тер тўкиб, ҳосил етиштиради, кузда хирмон кўтаради. Бу пайтда унинг тақдири — режаси бажариладими ёки йўқми — хирмон бошидаги тарози ва уддабуррон тарозибонга боғлиқ бўлиб қолади. Тарози тўғри бўлса-ку яхши, аммо кўрсатгичи ликиллаб ўйнаб турса, бир тонна — ярим тоннани “ўроқда йўқ, мошоқда йўқ, хирмонда ҳозир” устомонлар фойдасига буриб юборса-чи?!

Саксонинчи йилларнинг охирида Белгиянинг Кортрейк шаҳрида Ўзбекистон маданияти кунлари кўтаринки руҳда ўтгани ёдимда. Давра суҳбатларидан бирида маҳаллий газетанинг мухбири, бундан бир муддат аввал Тошкент, Самарқанд ва Бухорога келиб кетган ҳамкасбимиз бир гапни айтиб, таъбимизни тирриқ қилди. Унинг айтишича, “Ўзбекистонда ҳавас қилса арзирли нарсалар кўп, аммо бозорларда алдамчилик бор, қайтим беришмайди, тарозилари тўғри эмас”. Худди шундай сайёҳлардан бири Бухорода бўлганида, унга бир болакай меҳмонхона олдида ёғочдан ишланган чиройли трубка совға қилган. Совға трубкага тамаки жойлаб, ҳузур қилиб чекиб ўтирса, шериклари келиб, бу сенга трубка эмас, болаларнинг сумагику, деб танбеҳ беришибди. Сайёҳ ватанига қайтгач, мамлакатнинг йирик газеталаридан бирида махсус мақола билан чиқиб, ўзининг соддалигини эмас, бухоролик ёш "товламачи"нинг кирдикорларини фош қилади, бутун бир шаҳар номига нордон мулоҳазалар айтади.

Бундан бир неча йил аввал “Тафаккур” журналида ишонч мавзусида бир мақолам эълон қилинганди. Мен унда мамлакатимиз ўзига нисбатан дунёнинг тўла ишончини қозониши керак, “бу юртнинг одамлари инсоф-диёнатли, имон-эътиқодли, бу ерда ҳамкорларни алдашмайди, лафзда туришади, тарозидан уриб қолишмайди, бировнинг ҳақига хиёнат қилиш йўқ” дейишларига ва, ҳақиқатан ҳам шундай бўлишига эришишимиз керак, деган эдим. Бугун ҳам шу фикрда, шу орзудаман. Бирники мингга, мингники — туманга, деганларидек, бозордаги битта қаллобнинг нафси дея миллат шаънига доғ тушишини истамайман.

Сизчи, сиз қандай фикрдасиз?

СЎЗ ВА СОЗДА ВАТАН МАДҲИ

Мана, бир неча йилдирки, Қорақалпоғистон Республикасининг Элликқалъа туманидаги навқирон Бўстон шаҳрида, мовий Ақчакўл бўйида Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон Ёзувчилари уюшмаси, Элликқалъа тумани ҳокимлиги ташаббуси билан ёш ёзувчи, шоир ва санъаткорларнинг анъанавий анжуманлари ўтказиб келинмоқда. Мустақиллик йилларида туғилган ва йилдан-йилга такомиллашиб бораётган бу анжуманлар тўғрисида Қорақалпоғистон Ёзувчилар уюшмаси раисининг ўринбосари Янгибой ҚЎЧҚОРОВ мухбиримизга қуйидагиларни гапириб берди:

— Ҳар қандай адабий анжуман ёш ижодкорлар қалбида ўчмас из қолдиради, ижодий интилишларида янги саҳифалар очади. Адабиёт ва санъат майдонига кириб келаётган истеъдод эгалари, биринчи навбатда устозларнинг кўмагига муҳтож бўлади. Уларга ижод йўлларининг дастлабки қадамларидаёқ тўғри маслаҳат ва йўл-йўриқ бериш керак. Шу боисдан ҳам Элликқалъада, Зоминда, Паромонда ўтказилаётган анъанавий адабиёт ва санъат анжуманларининг аҳамияти катта. Негаки, уларда ёш қалам соҳиблари ўз тенгдошлари билан учрашадилар, бир-бирларининг ижодий намуналарини кўздан кечирадилар, турли мавзуларда баҳс-мунозарага киришадилар ва, энг муҳими, устозларнинг бетакрор сабоқларидан баҳраманд бўладилар.

Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, бундай сабоқлар ёшларга бадиий адабиёт, санъат муаммоларини, ижодкор масъулиятини тўғри тушуниб олишда катта аҳамият касб этади. Ижодкор зиёли халқ қалбининг ойнаси экан, унинг ўзи ва сўзи ҳар жиҳатдан ибратли бўлмоғи керак. Шу маънода, жумладан Элликқалъа учрашувлари адабиётимизни ўнлаб янги номлар, истеъдод эгалари билан бойитди, деб баралла айта оламиз.

Элликқалъа анжуманларининг дастлабкиси 1999 йилнинг айни ёзида бўлиб ўтган эди. Ўшанда Ақчакўл соҳилларида ёш хонандаларнинг Ўзбекистон халқ артисти, оташнафас ҳофиз Отажон Худойшукуров хотирасига бағишланган биринчи республика танлови бўлиб ўтди. Орадан бир йил ўтгач, бу ерда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Қорақалпоғистон Жўқорғи Кенгеси ҳамкорлигида ҳаётимиздаги энг азиз ва энг улуғ байрамимиз — мустақилликка бағишланган шеърият байрами ўтказилиб, унда республикамизнинг турли вилоятларидан келган элликдан ортиқ ёш қаламкашлар иштирок этдилар. Ўзбекистон Қаҳрамонлари Абдулла Орипов, Тўлепберген Қаипбергенов, Ўзбекистон халқ шоирлари Жуманиёз Жабборов, Омон Матжон, Усмон Азим, Муҳаммад Юсуф ва бошқаларнинг иштироки анжуманга алоҳида кўрк бағишлади. Шеърият байрами иштирокчиларининг асарлари асосида Тошкентда “Эллик наво” шеърлар тўплами нашр этилди.

2001 йилдан бошлаб адабиёт анжумани ёш ёзувчи ва шоирларнинг “Ақчакўл илҳомлари” республика танлови мақомини олди ва улар ҳозирга қадар уч марта муваффақиятли ўтказилди. Уларда Ўзбекистон халқ шоирлари Тўлан Низом, Александр Файнберг, шоирлар Эркин Самандар, Ошиқ Эркин, Тошпўлат Аҳмад, Азим Суюн, Ўткир Раҳмат, Гулистон Матёқубова, Минҳожиддин Мирзо, Салим Ашур, Бахтиёр Генжамурод, Рустам Мусурмон ва бошқалар иштирок этдилар. “Ақчакўл илҳомлари” машғулотлари бугунги кунда номлари адабиёт ихлосмандларига яхши таниш бўлиб қолган Фароғат Жабборова, Омонгул Турдимуратова, Ҳамид Зиё, Машҳура Шарипова, Ривож Ўтарбоев, Дилноза Маткаримова, Умар Шариф, Шаҳло Шукрулло қизи, Манзура Эгамбердиева, Арофат Усмонова, Нодира Янгибоева, Зебо Нурмонова, Насиба Юсупова, Нафиса Тожибоева каби ўнлаб ёш истеъдод эгаларига қанот бахш этди. Анжуманда қатнашган устоз ва шогирдларнинг асарлари асосида “Янги аср авлоди” нашриётида “Ақчакўл илҳомлари” алманахи босмадан чиқди. Элликқалъа тумани ташкил этилганлигининг 30 йиллиги ҳамда шоир Муҳаммад Юсуф таваллудининг 50 йиллигига бағишланган бир қатор учрашувлар бўлиб ўтди.

Давоми иккинчи бетда.

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Бердақ номидаги қорақалпоқ давлат мусиқа театрида Абдулла Қаҳҳорнинг 100 йиллигига бағишлаб Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ артисти Ж.Султабаев саҳнага қўйган “Сақ ғарға сағағынан” (“Тобутдан товуш”) комедиясининг премераси бўлиб ўтди.

Бундан ташқари, театрда Чайковский ва жаҳон классикаси асарлари асосида мусиқа кечаси ўтказилди. Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон санъат арбоби Қ.Заретдинов дирижёрлигида ва театр симфоник ансамбли жўрлигида П.Чайковскийнинг “Оққуш кўли” балетидан мусиқалар, “Шелкунчик” балетидан рақс ижро этилди. Скрипкада Қорақалпоғистон Республикаси санъат арбоби Ш.Пахратдинов жўр бўлди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Р.Кутекеева М.Глинканинг “Иван Сусанин” операсидан романс ижро этиб, томошабинлар олқишига сазовор бўлди. Мусиқа кечасида таниқли хонандалар билан бирга ҳаваскор ёшлар ҳам қатнашдилар.

* * *

С.Хўжаниёзов номидаги қорақалпоқ ёш томошабинлар театрида Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллиги олдидан “Самарқанд садолари” республика кўрик-танлови бўлиб ўтди. Танловда шаҳар ва туманлардаги маданият бўлимларидан 120 дан ортиқ ҳаваскор иштирок этди.

Хўжайли туманидан Света Сражова қорақалпоқ халқ қўшиғи “Хошаддес”ни, Амударё туманидан Р.Худайшукуров “Самарқанд ушшоғи” (Зебунисо ғазали, Ҳожи Абдулазиз мусиқаси) қўшиғини, Нукус, Хўжайли шаҳарларидан раққослар гуруҳи машҳур рақс усталари М.Турғунбоева, Қ.Миркаримова ва бошқалар саҳналаштирган рақсларни маромига етказиб ижро этдилар.

Танловда Нукус шаҳри “Илме султан” ашула ва рақс халқ ансамбли 1-ўрин, Амударё тумани “Учқун” ашула ва рақс ансамбли 2-ўрин, Хўжайли тумани “Амиў ҳаўазы” ашула ва рақс ансамбли 3-ўринни эгалладилар.

Ҳ.ТОШМАТОВА

БУГУНГИ СОНДА:

БАЙҲАҚИЙНИНГ ЖАСОРАТИ 3
БАДИИЙ ТАРЖИМА: МУАММО ВА ЕЧИМ 4
СОҒИНЧ 6

RESPUBLIKASI
MILLIY KITOB PALATASI
INV №

Эссе

ОТАЛАР СОҒИНГАН КУН

Боши биринчи бетда.

— Иккинчи марта бунақа томошаларни вақт кетказиб кўрманглар! Улар ота-боболаримизнинг устидан кулишаяпти. Улар бу қадар саводсиз бўлишмаган. Сенларнинг миянгга ёшлигингдан саводсиз халқнинг фарзандисан, деган тушунчани сингдириш учун ўйлаб топишган бу томошани...

Ўшанда дадам онамнинг "Ҳай-ҳай, дадаси, ўзингизни босинг" деган сўзларидан сўнг аранг ўзига келган эдилар. Яна бир куни уйимизга Қодиржон тоғам келдилар. Иккалалари узоқ гаплашишди. Эсимда қолгани улар Чўлпон, Қодирий, Иброҳим Мўминов ҳамда Ҳамид Сулаймонлар ҳақида гаплашишаётган эди. Шунда тоғам афсус билан бундай дедилар:

— Ҳа, Мирзобек, булар миллатимизнинг энг илмли, фозил кишиларини, йўлбошчиларини қириб ташладилар, қатағон қилдилар. Бир-иккита қолганлари ҳам жон ҳовучлаб яшашмоқда. Кўпчилик қаёққа бурса, ўша ёққа кетаверадиган бўлиб қолди. Бундан буёғига халқимизнинг ўнгланиши жуда қийин!

Шунда уларнинг суҳбатларига қулоқ солиб ўтирган акам беихтиёр шундай деб юборди:

— Дада, улар халқ душмани бўлса, қамайди-да...

Шунда тоғам оғир хўрсиндилар-да, кўзлари тўла ўкинч билан акамга қарадилар:

— Эҳ жиян, сизлар кўп нарсани билмайсизлар-да! Бир кун келиб тушуниб қоларсизлар...

Шунда дадам тоғамга тасалли бергандай дедилар:

— Жиянингиздан хафа бўлманг. Энди буларга биз ҳақиқатни айтмасак, қаердан ҳам билишсин, китобларида барча воқеалар тескари ёзилган бўлса...

Дадам шундай деб акамга қарадилар-да, кескин оҳангда дедилар:

— Сен бола, билиб-билмай катталарнинг гапига аралашаверма! Сени шу тузум ўқитаётганидан кейин шунинг ноғорасига ўйнайсан-да, ниманиям билардинг!

Биласанми Зилола, болалигимдан яхши эслайман, дадам кўп хуноб бўларди, кимларнидир сўкарди. Шунда онам уларни овутишга ҳаракат қиларди:

— Шу партиясига ўтиб қўя қолсангиз бўлмайдими?

— Ўтмайман! Отиб юборса ҳам ўтмайман, — бақирардилар дадам. Кейин билсам бу жанжалнинг тагида битта масала бор экан. Ўша пайтлар дадам темир йўлда йўловчилар ташувчи вагонда поезд бригадири бўлиб ишлар эди. Буйруқ бўладики, ҳамма поезд бригадирлари коммунист бўлиши шарт. Раҳбарлари дадамга шарт қўйишади. Ё партияга ўтасиз, ё бригадирликни топширасиз. Шунда дадам кўп ўйлаб ўтирмай бригадирликни топширишни танлаган экан.

Бир куни, адашмасам, 1984 йил эди, Абдулла Ориповнинг "Йиллар армони" номли тўпламидан иккита сотиб олдим-да, уйга келдим. Кирсам тоғам сўрида дадам билан гаплашиб ўтирган экан. Салом-алик, дуодан сўнг тоғам қўлимдан китобни олдилар:

— "Йиллар армони"... Ваҳ, сарлавҳасини қаранг, жиян!

Тоғам бу сўзни шундай ҳўрсиниқ, шундай дард билан айтдиларки, мен, гарчи анча-мунча шеър машқ қилиб юрган бўлсам-да, китобнинг сарлавҳасига у қадар эътибор бермаганимга, тўғрироғи, шоирнинг "Йиллар армони"ни тушунмаганимга ич-ичимдан ўкиндим. Ўша куни тоғам билан кўп гаплашдик. Биласанми Зилола, тоғам ўзимизнинг замон шоирларидан асосан Ғафур Ғулом, Ойбек, Миртемир, Чустий, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидовнинг шеърларини ўқир эдилар. Мумтоз адабиётдан эса Алишер Навоий, Бедил, Паҳлавон Маҳмудни. Умрларининг охиригача уйларининг тўрида Навоийнинг сурати осиғлиқ турди. Ҳар пайшанба ҳазрат Навоий ҳақларига қуръон бағишлаб, дуо қилардилар. Ўша пайтларда тоғамнинг орзуларидан армонлари кўп эди. Энг асосийси, бирор марта мен тоғамнинг ўзи, оиласи учун куйиб-пишганини эслай олмайман. Лекин ҳамиша миллат ҳақида, юрт ҳақида гап кетганда ёниб кетардилар ва аҳён-аҳёнда гўё ўзига таскин бергандай:

— Ахир замон шу тахлитда қолиб кетмас, бир куни ўзбеклар ичидан ҳам худо ёрлақаб бирор одам чиқар, биз кутган кунлар ҳам келар, — дер эдилар.

1991 йил 31 август куни кечки пайт ўша дадамга қаттиқ таъсир қилган, онамни йиғлатган воқеа содир бўлди. Шу куни Президентимиз Ислом Каримов Ўзбекистонни мустақил деб эълон қилдилар. Йиллар давомида қалби йиллар армонига тўлиб кетган халқимиз, ижодкорлар номидан шоиримиз Абдулла Орипов кўзлари ёниб, яйраб, истиқлолимиз меъмори, халқимиз халоскори олдида бутун дунёга қарата "Елкамизга офтобнинг текканлиги рост бўлсин, ўзбекнинг ўз уруғин экканлиги рост бўлсин" деб шеър ўқидилар.

Бу юз йиллар давомида бошида офтоб чарақлаб турса-да, елкасига офтоб тегмаган халқнинг қувончи, ҳаяжони ифодаси эди. Ўшанда дастурхон атрофида ҳамма оила аъзоларимиз жамул-жам ўтирган эдик. Президентимиз мустақилликни эълон қилгандан кейин мен беихтиёр ўрнимдан туриб кетдим. Кетдим-да, тўғри дадамнинг бағрига отилдим:

— Дада, мана кўрдингизми, тоғам иккалаларингиз ҳар доим ўзбеклар шундайлигича қолиб кетмас, уларнинг ичидан ҳам худо ёрлақаб жасур йўлбошчи чиқар, ўша одам халқни ҳақ йўлга бошлар, дер эдинглар. Мана ўша инсон — Ислом Каримов! Мустақилликни эълон қилдилар! Бугун сизнинг, сиз каби юртдошларимизнинг эътиқоди, ишончи тантана қилди, қанча аждодларимизнинг орзу-армонлари ушалди, дада...

Шунда дадам бир лаҳзанинг ўзида ҳам кулимсирадилар, ҳам йиғига ботдилар, кўз ёшларини артиб оҳиста пичирладилар "Худога шукур, етказганига шукур..." Шу куни онам айтган сўз ҳам бир умр қулоғимда қолса керак. Улар йиғлар эканлар нуқул:

— Қани энди, қани энди тоғанг ҳам шу кунларни кўрса эди, шу кунларга етиб келган бўлса эди, ҳеч бўлмаса яна 5-6 йил яшаганларида ҳам шу кунларни кўрган бўлардилар, — дер эдилар.

Йиллар ўтди. Ўзбекистон Президентимиз бошчилигида мустақиллик йўлида дадил қадамлар ташлади. Дунёларга чиқдик. Бизни жаҳон таниди. Танидигина эмас, эъзоз қила бошлади. Барча соҳада катта ютуқларга эришдик. Улкан иншоотлар барпо қилдик. Халқимизнинг дилида мустаҳкам қўрғон янглиғ эртанги кунга ишонч туйғуси шаклланди. Масжидларимиздан азон товушлари янгради. Президентимиз ҳайит байрамларини дам олиш куни деб эълон қилдилар. Минглаб юртдошларимиз муқаддас ҳаж зиёратини ўтадилар. Ана шундай кунларнинг бирида онам бир гапни айтиб қолдилар:

— Қара ўғлим, опоқдаданг раҳматлик ҳамиша бизга аталган ёруғ кунлар, бизга аталган мукофотлар ҳам бордир, дердилар. Бугун уларнинг армонлари ушалиб, юрт мустақилликка эришди. Худо хоҳласа, улар учун ҳам энди сизлар ҳаж қиласизлар.

Биласанми, Зилола, дадам қирқ йил темир йўлда хизмат қилдилар. Доимо уйимизга почтачи "Гудок", яна бошқа русча газеталар олиб келарди. Лекин бирор марта дадамнинг чеҳраси очилиб газета ўқиганини кўрмаганман. Бир куни уларга:

— Дада, шунча газетага ёзиласизу, нега ўқимайсиз? — деганимда улар бундай жавоб бердилар:

— Менга қолса, буларингнинг бирорта газетасига ёзилмасдиму, мажбур қилишади-да. Нимасини ҳам ўқийман? Турган-битгани ёлғон бўлса.

Эсимда, мустақилликдан сўнг дадам газета ўқийдиган бўлиб қолдилар. Қўшнилар айтиб қолишарди:

— Муллакам қизиқлар, ҳар куни бир дунё газетани ёнига қўйиб олиб ҳув йўл бўйидаги курсида ўқиб ўтирадилар.

Биласанми, дадам истаган, тоғам орзу қилган гаплар энди ёзилаяпти. Эслайсанми, дадам бир сўзни кўп такрорлардилар:

"Ҳеч банда, ё раб, ўз султонидин айрилмасин!" Ҳа, ҳар бир халқ пешонасига аввало шу халқ, шу юрт учун ўзини бағишлай оладиган, халқнинг ва юртнинг қудратини бир мақсадга йўналтира оладиган адолатли, ўктам ва жасур йўлбошчи битсин экан. Бизнинг бугун шундай сарбонимиз бор. Бугун биз айрилган нарсаларимизга қайта эришдик, эришаяпмиз. Ўтган гал телевизорда Мустақиллик байрами олиб кўрсатилаётган эди, дадамнинг тиззаларида ўтирган ўртанча қизим:

— Опоқдада, ана Президент, ана Мустақиллик майдони! — деб юборди. Дадам бу сўзни эшитар эканлар, кўзлари ялтиллаб кетди. Сезиб турибман кўз ёшларини сездирмасликка ҳаракат қиляптилар. Шунда улар қизимнинг бошини силар экан, бизларга қайрилиб дедилар:

— Кўрдингми, сенларнинг тилинг қизил майдон деб чиққан эди. Худога шукур, буларнинг тили Мустақиллик майдони деб чиқмоқда. Айланай қизим, худойим то абад бу майдоннинг номи Мустақиллик бўлиб қолсин!

Яқинда уйга — Андижонга борганимда дадамнинг яна қувончларини кўриш насиб этди. Эсингда бўлса, дадам кўп гапириб берардилар. Ҳовлимизнинг тўрида опоқдадам қурдирган катта, нақшинкор, ўйма устунли меҳмонхона бўлиб, у коммунистлар тазйиқи туфайли бузиб ташланган экан. Бу йил ўша жойга акаларим катта, чиройли меҳмонхона қуришибди. Мен борган куним усталар ишини тугатиб, келинойиларим уйни артиб, тозалашаётган экан. Эртаси куни янги уйга палос солиб катта жой қилдик. Сўнгра дадам маҳалла кексаларини, қўни-қўшниларни чақириб, хайр-худойи қилдилар. Ўтганлар ҳаққига узоқ дуо қилинди. Йиғиндан сўнг оила-аъзоларимиз билан ўтирар эканмиз, дадамга қараб катта акам бундай деб қолди:

— Қаранг, дада, замон бир айланиб юрт ихтиёри қўлдан кетганда опоқдадамнинг меҳмонхонаси бузилган экан. Замон бир айланиб юрт мустақилликка эришганда опоқдадамнинг уйи ўрнига меҳмонхона қурибмиз. Руҳлари ҳам шод бўлган бўлса керак-а!

Дадам ўйчан кўзлари билан бизга қарар экан кулимсираб дедилар:

— Э, ўғлим, у беномуслар қанча одамларни чирқиратган, хонумонига ўт қўйган, қаддини эгиб қайта кўтаролмайдиган қилиб қўйганди. Халқимизнинг эгилган қаддини, ота-буваларимизнинг бузилган муқаддас уйи — Ватанимизни Юртбошимиз тикладилар. Ўзбекистоннинг ифтихор чироғини ёқдилар. Энди оталаримиздан қолган ҳар бир хонадонни тиклаб унга файз бериш бизнинг ҳам бурчимиз. Оиламиздаги бу кайфият ва қувонч озодликнинг неъмати. Бу истиқлол офтобининг хонадонимизга тушган бир заррасидир. Ёруғлигини кўрдингми, ҳаммамизнинг дилимизни чароғон қилди!

Зилола! Озодлик шундай неъмат эканки, унга ҳунарманднинг дилида ҳам, уламонинг кўнглида ҳам, деҳқоннинг юрагида ҳам бирдай чанқоқлик бор экан. Яқинда "Ватан туйғуси" номли китобда маърифатпарвар боболаримизнинг ушбу фикрларини ўқиб қолдим:

"Замонанинг кетиши шу бўлса, умумжаҳон равнақи оқимида миллатларнинг миллий уйғонишлари кучаяверади. Бунинг самараси ўлароқ мазлум халқларнинг ўз миллий етакчилари етишиб чиқажак, иншооллоҳ. У етакчимизни бизлар кўролмасак-да, невараларимиз кўрсалар ажаб эмас. Камина ҳамиша шунинг орзусида, шунинг дуосида, беш вақт намоз устида Яратган эгамдан шуни илтижо қилади. Аллоҳ таоло сўралишни севгувчи буюк зотдир. Сизлар ҳам тангри таолодан шуни илтижо қилаверингиз, Шояд ниятимиз мустажоб бўлғай, иншооллоҳ".

Мана, кўрдингми, боболаримиз халқимизни, Ватанимизни озодликка олиб чиқувчи йўлбошчини, бу кунларни қандай орзиқиш билан кутганлар, ҳаётининг сўнгги дамларида ҳам Оллоҳга калима келтириш билан бирга Ватан озодлигини тилаб жон берганлар. Дадам каби кишилар ана шундай боболаримиз суҳбатларида бўлганлар. Ўтган боболаримиз учун Ватан озодлиги жаннатга етишган каби буюк саодатдир. Энди тушунгандирсан. Дадам ҳам, онам ҳам мустақиллик ҳақида гап кетганда мана шу кунларимизга ета олмасдан ўтиб кетган яқинларимизни эслаб, бу кунларни уларга илиниб, кўз ёши қилишади. ***"Мустақиллик — халқимизнинг минг-минг йиллик тарихида алоҳида ўрин тутадиган, мўътабар мазмунга, буюк аҳамиятга эга бўлмиш байрам. Биз Ватанни барчамиз учун умумий маскан дебгина эмас, балки барчамиз учун ягона қалб дея идрок этамиз".*** Юртбошимизнинг бу сўзлари моҳиятидаги маъноларни англашга ҳаракат қил. Ватан — барчамиз учун ягона қалбдир, демоқдалар. Энди ана ўша қалбни асраш, унинг орзу-умидларини рўёбга чиқариш, истиқболи ҳақида қайғуриш, халқимиз қадру қиммати, ор-номусини англаб, уни ҳимоя қилиш, юксак ғоялар, янги фикрий кашфиётлар, эзгу ниятлар ила меҳнат қилиб, истеъдод ва имкониятимиз, керак бўлса, жонимизни юрт истиқболи учун бахшида этиш бизнинг бурчимиздир.

Ватан дарди — бу мерос, аср бошларида аждодларимиз бу дарднинг давосини излаб жон фидо этдилар. Ватан, миллат ўзлиги, маданияти, маънавияти — бу аждодлардан қолган омонат. Улар гарчи жон фидо этиб озодликни қўлга кирита олмасалар-да, халқни халқ, миллатни миллат сифатида тутиб турувчи қадрият ва анъаналаримизни, дину диёнатимизни, бетакрор маънавиятимизни асраб келдилар. Энди бу неъматларни истиқлол туфайли янада бойитиб келгуси авлодларга қолдирмоқ бизнинг зиммамизда. Ўзлигимизга чанг солгувчи турли таҳдид ва бузғунчи ғояларга бепарво қараб туриш, маънавиятимиз илдизига болта ураётган, қадриятларимизни қадрсизлантиришга уринаётганларга жим қараб туриш, ўша омонатга хиёнат қилиш билан баробардир.

Биз улуғ халқнинг давомчиларимиз. Биз буюк ишларга қодирмиз. Сен ҳам қодирсан, шундай қилгилки, бирор дарсни ўзлаштирмай қолдирма, шундай қилгилки, орзуларинг қалбингни тўлдириб, тошиб турсин, кўзларингдан уйқуни олсин, шундай қилгилки, сенинг илминг — салоҳиятинга бутун дунё ёшлари ҳавас қилсин! Шунда ўтганлар руҳини шод этиб, бу кунларни қадрлаган бўламиз.

Оталаримиз, оналаримиз кўзида ғам-андуҳ ва армон селини эмас, қувонч ва фахр кўз ёшларини кўриш бизларга насиб этди. Бу юз йиллик кураш ва орзиқишдан сўнг ота-оналаримиз мижжаларига қалқиб чиққан табаррук кўз ёшлардир. Шу кунларни кўрсатганига шукр!

Минҳожиддин МИРЗО

Хотира

АДИБНИНГ ИККИНЧИ УМРИ

Ёзувчининг умри унинг китобларида, яратган мукаммал образларида узоқ йиллар давом этади. Маҳорат билан яратилган асарлар йиллар синовидан бехатар ўтади, адабиётимизнинг янги-янги авлодлари учун ҳам маънавий-маърифий ҳамроҳ бўлиб қолади.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Неъмат Аминовдан мерос бўлиб қолган асарлар тўғрисида ҳам айни шу фикрларни билдириш мумкин. Муаллиф қаламига мансуб "Қирқ учинчи почча", "Лабиҳовуз хандалари", "Тилло табассумлар", "Чинорлар қўшиғи", "Қаҳқаҳа" каби китоблари, "Елвизак", "Суварак" қиссалари ва, айниқса, "Ёлғончи фаришталар" ҳажвий романи бугун ҳам мухлислар томонидан севиб ўқилмоқда. Бу асарлардаги Шамси Тўраевич, Баширжон Зайнишев, Вафо Аттор, Қиёмхон, Қирмизхон каби қуйма образлар муаллиф истеъдодининг бетакрор бадиийятини ифодалайди.

— Китобхонлар билан учрашувларда мендан ёзаётган китобларимда ҳажвиётга кўпроқ эътибор беришимнинг сабабини сўрашади, — деб таъкидлаган эди адиб. — Мақсадим — одамлар лабидан табассум излаш бўлди. Ҳар бир табассумни худди тилло топгандек ён дафтаримга ёзиб бордим, асраб-авайладим... Ҳаёт эса фақат табассумдан иборат эмас. Ҳаётимизда учраб турадиган баъзи иллатларни, одамлар характеридаги нуқсонларни кўриб, уларга ҳам бефарқ бўлмадим. Бунинг боиси, агар биз бу иллатларга бефарқ бўлсак, урчиб кетади, эртага катта ташвишга айланади. Шу сабабли, ёзганларимдан айримлар хафа ҳам бўлишади. Начора..."

Неъмат Аминовнинг кўплаб асарлари собиқ тузум мафкураси адабиётни, адабий жараённи бевосита бошқариб турган бир пайтда яратилган. Муаллиф мураккаб шароитда жамиятнинг энг оғриқли муаммоларини қаламга олди ва уларни ҳажв тиғи орқали маҳорат билан ифодалаб берди.

Адиб ҳаёт бўлганида айни шу кунларда ўзининг қутлуғ 70 ёшини нишонлаётган бўларди. Куни кеча устоз Неъмат Аминов дафн этилган Чиғатой қабристонида миллий адабиётимиз равнақига муносиб ҳисса қўшган истеъдодли ёзувчи хотирасига ёдгорлик ўрнатиш маросими бўлиб ўтди. Ёзувчининг ҳамкасб дўстлари, кўплаб шогирдлари Неъмат аканинг иккинчи боқий умри, у киши яратган бадиий асарларнинг бугун ҳам маънавиятимизга хизмат қилаётгани тўғрисида сўзладилар. Айни кунларда мамлакатимизнинг етакчи нашриётларида адибнинг бир қатор асарлари қайтадан нашр этишга тайёрланмоқда.

Она сайёра — қўриқхона

ЭТАНОЛНИНГ МЎЪЖИЗАВИЙ ҚУДРАТИ

ёхуд шакарқамиш, палма, кокос, кунгабоқар ва чигит мойидан... автоёнилғи!

Бугун Бразилиядаги янги автомобилларнинг ҳар ўнтадан саккизтаси муқобил автоёнилғи — этанолда ишламоқда. Бу мамлакатда шакарқамишдан этанол спирти олиш, экспертлар ҳисоб-китобига кўра, АҚШдагига қараганда 33 фоиз арзонга тушаётир.

Шу чоққача мол тапписидан ўзига хос "табиий газ" олиш ёки унинг ёрдамида уйларни ёритиш мумкинлиги ҳақида эшитибгина қолмай, бу борадаги Хитой технологияларини амалда қўллаётган тадбиркорларимиз ҳақида эшитган ва ойнаи жаҳонда кўрган бўлсак-да, ўсимлик ёғларидан олинадиган этанол спирти билан автомобилларни ҳаракатга келтириш мумкинлигини тасаввур ҳам қилмагандик.

Африка палмаси, кунгабоқар, пахта чигити ва бошқа ўсимлик ёғларидан биодизел ёнилғиси олиш мумкинлиги бразилиялик фермерларнинг иқтисодий аҳволини кўтаради, деб ҳисоблашмоқда мутахассислар. Чунки мамлакат шимолий минтақаларида зироатчилик билан шуғулланувчи фермерлар ушбу техник ўсимликлардан юқори ҳосил олишади. Уларга эҳтиёжнинг ошиши эса фермерлар учун қўл келиши мумкин.

Бугунги кунда Бразилия ва АҚШ жаҳон бўйича ишлаб чиқарилаётган этанолнинг етмиш фоизини бермоқда. Бразилия раҳбарлари жаҳоннинг этанол ишлаб чиқарувчи етакчи концернлари билан ҳамкорлик глобал даражадаги энергетик хавфсизликнинг олдини олади ва шу билан бирга мазкур қитъа фермерлари учун ҳам янги иқтисодий имкониятлар яратади, деб ҳисобламоқдалар. Бу ёнилғидан кенг кўламда фойдаланиш эса нефт маҳсулотлари сингари атроф-муҳит мусаффолигига асло зарарли таъсир кўрсатмайди. Унинг бензин ўрнида қўлланилиши эса охир-оқибатда атмосфера ҳавосини бузаётган, озон туйнугини емираётган хавфли тутунлар миқдорининг камайишига, бинобарин, муҳитни ифлословчи омилларнинг қисқариши ва натижада табиатни соғломлаштиришга йўл очиши мумкин.

Шу муносабат билан бразилиялик ва америкалик ҳамкорлар ўртасида имзоланган келишувда глобал даражадаги биологик ёнилғи бозорини яратишга асос бўлувчи — муқобил энергетика соҳасидаги тадқиқотлар бўйича яқиндан ҳамкорлик қилиш, минтақада энергиянинг муқобил турларини жорий этиш ҳамда тармоқ стандартларини ишлаб чиқиш кўзда тутилган. Улар энергиянинг бундай муқобил манбаларидан фойдаланиш жараёнига жаҳоннинг Хитой ва Ҳиндистон каби йирик давлатлари ҳам бош қўшишлари мақсадга мувофиқ деб ҳисобламоқдалар.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг шу йил март ойи бошларида Нью-Йоркда бўлиб ўтган Биологик ёнилғи турлари бўйича халқаро форуми дастлабки мажлисида шу ҳақда атрофлича фикр юритилди. Мазкур форумда Хитой, Ҳиндистон, Жанубий Африка Республикаси, АҚШ ва Европа комиссияси ҳам Бразилия ташаббусларига қўшилиб, келгуси йили биологик ёнилғини бутун жаҳон миқёсида барқарор даражада ишлаб чиқариш ва ундан фойдаланишга кўмаклашиш масалаларини муҳокама қилишга келишиб олдилар. Улар, шунингдек, муқобил энергетикани ривожлантириш бўйича Бразилия ташаббусларига қўшилиш ниятида бўлган Марказий Америка мамлакатларига тадқиқот ишлари учун маблағ ажратиш юзасидан Америка мамлакатлараро тараққиёт банки ишини ҳам маъқулладилар.

Жаҳоннинг йирик мамлакатлари ўсимликдан олинадиган энергиянинг муқобил турларига жиддий аҳамият бера бошлаганининг бир жиҳати шундаки, этанол каби биоёнилғилар, аввало, миллий хавфсизликнинг нефтга боғлиқ бўлиб қолишини бир қадар камайтирса, иккинчидан атроф-муҳит мусаффолигини таъминлашга ҳам зарур даражада шароит яратиши мумкин.

Жаҳон бозорида кенг ёйилаётган этанол ва бошқа муқобил ёнилғи турларига эҳтиёжнинг ошиши кўп жиҳатдан умуминсоний тараққиётга хизмат қилиб, нефт ва газ сингари қимматбаҳо ер ости энергетика заҳиралари исроф қилинишининг олдини олиш орқали иқлимнинг глобал даражада ўзгаришига таъсир кўрсатаётган иложсиз факторларга ҳам чек қўйиши мумкин.

Хориж матбуотининг сўнгги маълумотларига кўра, Папуа-Янги Гвинеянинг Бугенвил оролида автомобиллар эндиликда дизел ёнилғисида эмас, балки кокос мойи билан ҳаракатга келтирилаётган экан. Оролда кокосларни қайта ишлайдиган завод қурилган. Шунинг учун уларга бу янги автоёнилғи арзон тушмоқда. Эндиликда бугенвилликлар кокос ёнилғисини экспортга чиқаришни ҳам мўлжаллашмоқда. Европа мамлакатлари янги ёнилғига катта қизиқиш билдиришмоқда.

Айрим ривожланган мамлакатларда нефтга боғлиқликни камайтириш, яъни яқин ўн йилликда ёнилғи сифатида бензиндан фойдаланишни йигирма фоизга камайтириш ва унинг ўрнига ёнилғининг муқобил турларидан фойдаланиш кўзда тутилаётгани бу аслида дарёдан томчи, дейиш мумкин. Боз устига нефтдан фойдаланувчилар ҳалиҳануз бу борада бирор амалий қадам қўяётгани ҳам йўқ.

Бу ўринда шуни унутмаслик керакки, фойда ва самараси ҳозирнинг ўзидаёқ нақд кўриниб қолган биоёнилғи турларининг жаҳон кўламида тез оммалашиб кетиши нефт қазиб олиш ва унинг савдоси билан шуғулланаётган, энергия манбаларидан сиёсий устуворликка эришув омили сифатида фойдаланишга устаси фаранг халқаро нефт магнатларининг қаршилигини синдириш учун ҳам жуда катта куч-ғайратлар сарф этишга тўғри келади.

Бу қанчалик қийин бўлмасин, барибир, инсоният эртами-кечми энергиянинг муқобил турларини кенг кўламда қўллашга мажбур бўлади. Негаки, аввало, ер остидаги нефт ва газ заҳиралари битмас-туганмас эмас, қолаверса, Ер юзи иқлимининг глобал даражада тез ўзгариб бораётгани инсониятни ўз келажагига хавф солиб турган хатарлардан халос бўлиш учун қайғурмасликка, лоқайд бўлиб яшашга йўл қўймайди.

Бинобарин, ҳаётнинг ўзи инсониятни ўз келажаги ҳақида жон куйдиришга даъват этмасдан қолмайди.

М.ЭШМУРОДОВ

СУРНАЙ СЕҲРИ

Кўҳна Хоразмнинг «Сахтиён» қишлоғида туғилиб ўсган Бахтиёр тўй-томошаларда карнай-сурнай чалса, жон-дили билан эшитар, ўзи ҳам чолғу асбобларини чалгиси келарди. Кичкина сурнай ёки қамишдан ясалган сибизғадан ажойиб мусиқа таралишидан ҳайратга тушарди. Бахтиёр мактабда ўқитувчиси Тоҳир Йўлдошевдан бошланғич мусиқа сабоғини олди. У ўзбек чолғуларини мукаммал чалишни ўрганиш мақсадида М.Харратов номидаги Урганч мусиқа билим юртининг анъанавий ижрочилик бўлимида ўқиди. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Матрасул Матёқубов ва Мадраҳим Ёқубовлардан миллий чолғуларнинг ўзига хос сирларини ўрганди.

2000 йилнинг сентябр ойида Хелсинкида бўлиб ўтган «Буюк Ипак йўли» жаҳон фестивалида иштирок этди. Бугунги кунда Б.Матанов Гурлан туман маданият ва спорт ишлари бўлимига қарашли марказий маданият уйи қошидаги «Наврўз» ашула ва рақс халқ ансамблида фаолият кўрсатмоқда. Шу билан бир қаторда Бахтиёр республика ва вилоят миқёсидаги маданий-маърифий тадбирларда фаол иштирок этиб, қўшнай, сурнай, буламон каби созлардаги ижролари билан мухлислар эътиборини қозониб келмоқда.

Нигора ЖАЛИЛОВА

СЎЗ ВА СОЗДА ВАТАН МАДҲИ

Боши биринчи бетда.

Мустақиллигимизнинг 15 йиллигига бағишлаб ўтказилган "Ҳуррият наволари" адабий анжумани нафақат туманда, Қорақалпоғистон Республикаси маданий ҳаётида ҳам муҳим воқеа бўлди десак, муболаға бўлмайди. Анжуманда қатнашган устозларимиз Абдулла Орипов, Жуманиёз Жабборов, Сирожиддин Саййид, Маҳмуд Тоир, Ўрозбой Абдураҳмонов, Набийра Тўрешова ва бошқаларнинг ёшлар олдидаги чиқишлари бениҳоя сермазмун ва таъсирчан бўлди.

Ёш хонандаларнинг Элликқалъада ўтказилган биринчи танловида Равшан Матёқубов, Соибжон Ниёзовлар ғолиб бўлишган эди. Кейинги танловларга халқимизнинг севимли санъаткорлари Муяссар Раззоқова, Жамшид Зокиров, Гулчеҳра Саъдуллаева, Ўлмас Расулов, Абдуҳошим Исмоилов, Раҳматжон Қурбонов, Ғуломжон Ёқубов, санъатшунос Отаназар Матёқубов ва бошқалар ёш ижрочиларнинг истеъдодини кўрикдан ўтказдилар.

Маданий тадбирлар ўсиб келаётган ёш авлод тарбиясида, улар дунёқарашининг шаклланишида катта аҳамиятга эга. Элликқалъада ўтказилаётган адабиёт анжуманларида туманда истиқомат қилаётган турли миллат вакиллари, турли касб эгалари иштирок этадилар, меҳмонлар бу ерда амалга оширилаётган маданий ислоҳотларга гувоҳ бўладилар, янгидан қад ростлаётган иншоотларни кўрадилар, одамлар билан бевосита мулоқот ўтказадилар. Санъаткорлар ўзларининг янги ижодий намуналарини элимизга тухфа этишади. Буларнинг ҳаммаси улуғ байрамимиз арафасида кўнгилларни мунаввар туйғулар билан безайди.

Бугун Элликқалъада навбатдаги адабиёт ва санъат анжуманларига қизғин ҳозирлик кўрилмоқда. 16-18 август кунлари мовий Ақчакўл соҳилларида яна шеърият ва қўшиқ байрами бўлиб ўтади. Ва, албатта, бу гал ҳам адабиётимиз, санъатимизнинг янги муносиб давомчилари кашф этилади.

Зикрилла НЕЪМАТ

КЎНГИЛ МЕҲР ИСТАБ ЯШАЙДИ

САМАРҚАНД

Сиёб соҳилларин сархуш кездим мен,
Хаёлларим хаёлингта бўлиб банд.
Кезган сайин дилда меҳринг сездим мен,
Қадим Афросиёбимсан, Самарқанд.

Тош асридан гувоҳ — Замиччатошинг,
Омонкўтон — омон қолган тош бошинг,
Зирабулоқ — асрий оққан кўз ёшинг,
Ёшлар томган гулобимсан, Самарқанд.

Искандарга дарвозасин очмаган,
Қутайбага юртин ташлаб қочмаган,
Чингизларга қарши исён бошлаган —
Шижоату шитобимсан, Самарқанд.

Меҳвар айлаб сени мулки Туронга,
Темур бобом от солган кенг жаҳонга,
Сайқалдурсан ўзинг еру осмонга,
Гўзал юзли моҳтобимсан, Самарқанд.

Ғишти Зарафшондан бунёд этилган,
Ватан туроғидан обод этилган,
Ҳар варағи зар ва қондан битилган,
Бобомерос китобимсан, Самарқанд.

Аждодларнинг хазинасин сақлаган,
Улуғбекнинг юлдузларин асраган,
Таронаси олам узра янграган —
Олтин торли рубобимсан, Самарқанд.

Бошинг узра эсиб ҳурлик шамоли,
Кундан-кунга чирой очар жамолинг,
Боқий эрур юртим, бахту камолинг,
Мангу сўнмас офтобимсан, Самарқанд.

ДУНЁГА КЕЛДИНГУ ...

Ҳар тонг уйғонмасанг дилда ишқ билан,
Булбулга жўровоз зўр қўшиқ билан,
Ёв келса, чиқмасанг қўлда тиғ билан,
Дунёга келдингу келмадинг нима,
Ё инсон бўлдингу бўлмадинг нима?!

Севсангу севганинг дардин сезмасанг,
Мажнун бўлиб дашту саҳро кезмасанг,
Ёр учун бир умр қалбинг эзмасанг,
Ишқида ёндингу ёнмадинг нима,
Ё ошиқ бўлдингу бўлмадинг нима?!

Эл дарди ўтмаса юрак-бағрингдан,
Ёвлар титрамаса ғазаб-қаҳрингдан,
Юраклар ёнмаса ёзганларингдан,
Туғёнга тўлдингу тўлмадинг нима,
Ё шоир бўлдингу бўлмадинг нима?!

Сўнгги дам ортингдан фарёд қолмаса,
Эзгу бир хотира, бир от қолмаса,
Инсоний номингдан исбот қолмаса,
Дунёга келдингу келмадинг нима,
Сен одам бўлдингу бўлмадинг нима?!

КЎНГИЛ ҚОЛМАСИН

Кўл ё оёқ синса тузалгай бир кун,
Дарз кетган белни ҳам даволаш мумкин.
Меҳр кўзгусига дарз кетиб, лекин,
Беғубор дилларга ҳеч гард юқмасин,
Кўнгил совумасин, кўнгил қолмасин.

Дийдорнинг ғанимат эканин англанг,
Дўсту ёрлар изин тўтиё айланг,
Кўзнинг қаросидек асраб-авайланг,
Диллардаги меҳр ўти сўнмасин,
Кўнгил совумасин, кўнгил қолмасин.

Ақлнинг ўрнини жаҳл олса гоҳ,
Вужудингиз ғазаб ичра қолса гоҳ,
Қабоҳат лашкари қутқу солса гоҳ,
Адолат лашкари доғда қолмасин,
Кўнгил совумасин, кўнгил қолмасин.

Кимнингдир сўзлари синса-да, синсин,
Айрилиқ музлари синса-да, синсин,
Кўзмунчоқ кўзлари синса-да, синсин,
Аммо қалб дарз кетиб, ҳеч ўксинмасин,
Кўнгил совумасин, кўнгил қолмасин.

МЕҲР ИСТАБ

Ажойибдир бу гўзал ҳаёт,
Меҳр истар бутун мавжудот.
Токи тирик экан одамзот,
Муҳаббатин қўмсаб яшайди,
Кўнгил меҳр истаб яшайди!

Дийдорлашар юлдузу ойлар,
Дарёларин туш кўрар сойлар,
Ошиқлар ёр йўлини пойлар,
Висол борки олам яшнайди,
Кўнгил меҳр истаб яшайди!

Қайлардасан, эй нозли ёрим,
Муҳаббатим, кўнгилда борим,
Соғиндим-ку, кел эй, баҳорим,
Сенсиз жоним, қалбим қақшайди,
Кўнгил меҳр истаб яшайди!

Боғларингда кезиб тўзонлар,
Бошланса-да барги хазонлар,
Ўтса ҳамки не-не замонлар,
Соғинч бир кун кўзни ёшлайди,
Кўнгил меҳр истаб яшайди!

Ғаниматдир ҳар кун, ҳар лаҳза,
Умр — ишқдан яралган майса,
Кимки унинг қадрин билмаса,
Сўнг бир умр бўзлаб яшайди,
Кўнгил меҳр истаб яшайди!

СОҒИНЧ ДАРВОЗАСИ

Қизилқум қўйнидан ёр саси келди,
Она Бухоромнинг нафаси келди,
Кўкдан тўлин ойнинг шуъласи келди,
У сенингму илҳақ кўзинг, Бухором,
Соғинч дарвозаси — ўзинг, Бухором!

Кўк бирла сирлашур минораларинг,
"Моҳи хоса" кабиситораларинг,
Нақшинкор тоқларинг — дилюраларинг,
Сомон йўли — нурли изинг Бухором,
Олам остонаси — ўзинг Бухором!

Минораи Калон — қалбинг меҳвари,
Тарих ганжинасин ноёб гавҳари,
Талпиниб яшайдир мудом кўк сари,
Удир сенинг айтар сўзинг, Бухором,
Қуёшдай ёруғдир юзинг, Бухором!

Тупроқларин чангин кўзимга суртай,
Гумбазларинг гардин киприк-ла артай,
Сени соғинганим оҳ, кимга айтай,
Учарму сенинг ҳам кўзинг, Бухором,
Соғинч дарвозаси — ўзинг, Бухором!

Момоларим ётар мозорларингда,
Боболарим руҳи — озорларингда,
Гул ўстирар халқим гулзорларингда,
Гарчи кўп бағрингда тузинг, Бухором,
Тин билмас баҳор, ёз, кузинг Бухором!

Онамдек турарсан, йўлга кўз тикиб,
Мен учун гоҳ ипак, гоҳо бўз тикиб,
Соғиниб борурман ҳар гал энтикиб,
Айланайин сендан ўзим, Бухором,
Дилимдаги соғинч сўзим — Бухором!

Ҳамид НОРҚУЛ

Тўхтама, иқболинг бўлар зиёда

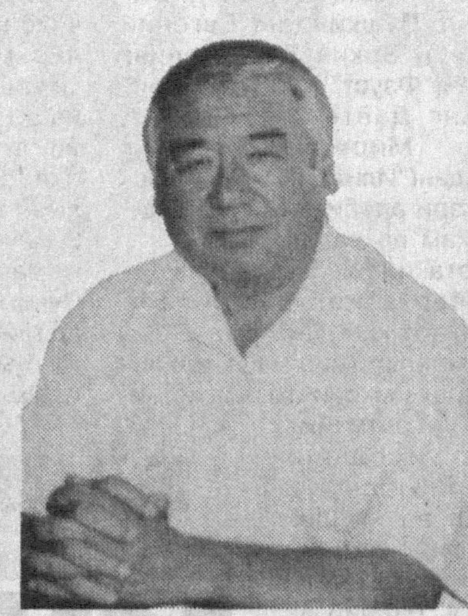

ЮРТДА ТОТУВЛИК БОР

Осмондан нур сочган қуёшга балли,
Сўнг балли, элим деб тик турган Сизга.
Дунёнинг ишлари ўз йўлига ҳақ,
Юртда тинч-омонлик, шу керак бизга.

Балли, далаларга ризқини сочиб,
Деҳқоним нақадар яқинсан кўзга...
Бирови гапирса ўнтаси қуллаб,
Юртда тотувлик бор, шу керак бизга.

Бешикни от қилиб ўйнар чақалоқ,
Йўллари туташгай биз босган изга.
"Бир куни шу юртнинг марди бўлади"
Шундай ниятлар мўл, шу керак бизга.

Ўзбекнинг азалдан бир одати бор,
Қирқ йил салом берар тотиган тузга.
Кўксига байроқни ботириб олган
Марди-майдонлар кўп, шу керак бизга.

ЕТКАЗДИ

Бу кўнгилнинг кутганларини
Соғинчдайин садо етказди.
Тополмайин топиб олдик биз,
Сизни асли фидо етказди.

Бизга армон симирмоқни-ям,
Сизга қошни чимирмоқни-ям,
Йўқотмасдан қидирмоқни-ям,
Вафо отлиқ адо етказди.

Бизлар пастда, сиз тахтда қолиб,
Кўнглингизга шўхликни солиб,
Ўртада бир муҳаббат юлиб...
Олдингизга гадо етказди.

Шамолчалик бўлолмадик гоҳ,
Қучоқ очиб, тўлолмадик гоҳ,
Кулиб туриб кулолмадик гоҳ...
Гул ҳидига жудо етказди.

"Бир қошиқ қон..." неча бор тикдик,
Ҳар қалай биз чин ошиқ эдик,
Васлингга етган кун дедик:
— Сизни бизга Худо етказди.

БЕШ КУНЛИК ДУНЁ

Тилида юрганлар орамиздадир,
Ҳаммага ёқмоқнинг иложи ҳам йўқ.
Биламан, кимгадир суянчиқ бўлсам,
Кимнингдир кўксига мен қадалган ўқ!

Ёқмасам, ёнимга ўтирма майли.
Ёқтирсанг, қуёшга айланай гўё.
Бир парча ергача талашмоқ учун,
Олдимизда узун... беш кунлик дунё!

КЎКСИНГИЗГА...

Кўксингизга тоғ ҳам ярашар
Ва бургутдай кўкда учмоқлик.
Тирговичга таяниб туриб,
Оймомони қиздай қучмоқлик.

Менинг эса йўриғим бошқа,
Аро йўлда гоҳо карахтман.
Йўлим топиб юрибман, лекин
Мен тирговичи йўқ дарахтман...

СИНОВ

Ҳар кунинг — синовдан қолган фойдадир,
Тўхтама, иқболинг бўлар зиёда.
Боқ, лёв кетмоқда отдан тушганлар,
Отга миниб олган қанча пиёда.

Чархпалак дунёмас, чархпалак феълмиз,
Шу айтар гапимни яхшиликка йўй:
— Отга минганларга қўлингни берсанг,
Отдан тушганларга елканг тутиб қўй.

ЙИҒЛАЁТГАН ДЎСТНИ АХТАРИБ...

Одил бува оламдан ўтди,
Саксон бирга қўйганди қадам.
Қолди фарзанд, қолди ҳовли-жой,
Қолиб кетди Мажид дўсти ҳам.

Дейдиларки, марҳум лаҳадга
Қўйилганда ҳеч ким йиғламас.
Бир ҳовучдан тупроқ тўкдилар,
"Яхши одам" дедилар холос.

Ортга секин қайтган одамлар,
Бир овоздан сесканиб тушди.
Йиғлаётган Мажид буванинг
Ўксигига нигоҳлар кўчди.

"О, дўстим-а, дўстим, дўстим-а..."
Бўғзидаги сўзи кесилди.
Саксон йиллик қадрдонликлар
Бир кафт тупроқ билан тўсилди.

Дўсти йўқлар елка қисишди,
Дўсти борлар бошин эгдилар.
Яна битта қабр устига
Хотиралар имзо чекдилар.

Тўп-тўп бўлиб қайтар жамоат,
Йўлда қолган излар бетартиб.
Ҳаммалари қайтмоқда гўё,
Йиғлаётган дўстни ахтариб...

ИНСОНГА ЭҲТИРОМ

Ёзнинг ўз гашти ва сурури бор. Юртимизда бу фасл ўзгача кечади. Қуёш осмон тоқининг энг тепасига кўтарилган туш чоғи деҳқон ҳам сув жилдираб турган ариқлар бўйидаги шийпончасида кетмонини ёнига қўйиб бир пас дам олади. Ёзги таътилга чиққан ўқувчилар, умр бўйи заҳмат чекиб ишлаган меҳнат фахрийлари тоғлар бағридаги соя-салқин оромгоҳларда ҳордиқ чиқаришади.

Бўстонлиқ туманидаги Товоқсой сиҳатгоҳи ҳам ҳар доимгидек гавжум. Ушбу сиҳатгоҳда асосан меҳнат фахрийлари, кекса онахон ва отахонлар дам олишиб, ўз соғликларини тиклашади. Об-ҳавоси мўътадил сўлим табиат қўйнида жойлашган сиҳатгоҳни айланар экансиз, дам олувчиларнинг юз-кўзларида шукроналик туйғуларини сезасиз. Улар Нурали Юлдашев бош шифокорлик қилаётган сиҳатгоҳ меҳнат жамоасини қўл очиб дуо қилаётганини эшитасиз. Ижтимоий ҳимоя йилида инсон манфаатлари учун яратилаётган шарт-шароитлардан юртдошларимиз мамнун.

Е.БОТИРОВ олган сурат.

Ўтган жума куни Товоқсой сиҳатгоҳида бўлиб ўтган хайрия тадбирида ёзувчилар ва санъаткорлар иштирок этдилар.

Ўзбекистон Қаҳрамони, Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла Орипов Конституциямизда инсон манфаатлари биринчи ўринга қўйилгани, шу боис мустақиллик даврининг ҳар бир йили шунга мос бўлган ўзига хос номлар билан аталаётгани, бу борада давлат дастурлари ишлаб чиқилгани ва амалга оширилаётгани ҳақида сўзлади. Онахон ва отахонларни яқинлашиб келаётган мустақиллик байрами билан қутлаб, Ватан ва озодлик мавзусидаги шеърларидан ўқиб берди.

Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон халқ артисти Зикир Муҳаммаджонов қарияларга яратилаётган шарт-шароитлардан мамнунлигини изҳор этиб, машҳур саҳна асарларидан роллар ижро этди. Республика "Нуроний" жамғармаси раиси Эркин Боқибоев, Республика Маънавият тарғибот маркази раиси Минҳожиддин Хожиматов, Бўстонлиқ тумани ҳокими Қамбарали Эшонқулов ўзларининг дил сўзларини изҳор этдилар.

Ўзбекистон халқ шоири Маҳмуд Тоир, таниқли шоирлар Азим Суюн, Турсун Али, Темур Убайдулла Ватан, мустақиллик ва меҳр-муҳаббат мавзуида ўқиган шеърлар, Ўзбекистон халқ артисти Муножот Йўлчиева, хонанда Азамат Шарипов ижросидаги куй-қўшиқлар кўнгилларга завқ бағишлади.

Рустам МУСУРМОН

Саксон ёшни қоралаган атоқли адибимиз Мақсуд Қориев ҳануз фаол ижод қилмоқда. Кейинги йилларда ёзувчи тарихий мавзуда бир неча асарлар яратди. «Сўғд ўғлони», «Ибн Сино», «Спитамен» тарихий романлари китобхонлар томонидан қизғин ўқилмоқда.

Яқинда адиб «Ғазнавийлар» номли тарихий романининг иккинчи китобини туғаллади. Қуйида эътиборингизга шу асардан парча ҳавола этмоқдамиз.

Мақсуд ҚОРИЕВ

БАЙҲАҚИЙНИНГ ЖАСОРАТИ

Тарихий романдан парча

Салжуқийлар билан бўлган муҳораба ғазнавийларнинг мағлубияти ва амир Масъуднинг фожиали ҳалокати билан тугади. Амир Масъуд Ҳиндистон тупроғига қочиб ўтиб, ғариб бир бешада, чарчаб-ҳориб ухлаб ётган чоғида юзига ниқоб тутган номаълум кимсалар унинг оёқ-қўлларини боғлаб, қудуққа олиб бориб ташлаб устига тош-харсанг бостириб, азобли ўлимга маҳкум этдилар. Бу аянчли, шармандали ўлим Масъуднинг шаънига иснод бўлди. Бундай кўргулик амирнинг тушига ҳам кирмаган эди. У қўшин бошлиқларига, саркардаларига, ҳатто оддий лашкарларига ҳам "Мард майдонда, жангда ғозий бўлиши керак", деб қайта-қайта таъкидларди. Тақдир тақозоси билан мард майдонда шаҳид бўлмади, ғаламислар, сотқинлар қўлида ваҳшийларча ўлдирилди.

Ўз-ўзидан равшанки, бу хиёнаткорона ишни салжуқийлар қилмаган. Мард жангчилар бундай пасткашликка бормасди. Қотиллик амирнинг ўз атрофидаги ичи қора одамлар томонидан уюштирилган бўлиши эҳтимолдан холи эмас.

Масъудни айримлар ўз ўғли шаҳзода Мавдуд ўлдирган деса, бошқалар ҳарбий саркардалар ёки юқори лавозимда ўтирганлардан бирортасининг қўли бор, деб гумонсирар эди. Ғазнавийлар жангда мағлуб бўлганларидан сўнг, амир Масъуд қочиб бориб беркинган жойни ким билиши мумкин? Бу сир фақат амирга яқин кишиларга маълум бўлган-ку!

Турк қўшинларининг сардори Султон Маҳмуднинг ҳам, Масъуднинг ҳам садоқатли саркардаси Дамирхоннинг фиғони фалакка чиқди. "Шунчалик ҳам номардлик бўлурму, қайси аблаҳ бундай разилликка юз тутибдур, қани энди ўша сотқин қўлимга тушса, тилка-пора қилиб, гўштини итларга ташлаган бўлур эрдим", деб фарёд чекарди у. Эссиз-эссиз, бундай оғир жудоликка қандай чидайман, амирим, Сизсиз менга энди ҳаёт йўқ, деб юзларини юлар, гоҳо айюҳаннос солиб йиғларди. Эркак кишининг кўз ёшидан оғир нарса йўқ, айниқса, у чапдаст саркарда, паҳлавон йигит бўлса. "Агар ўша иблисларни топиб, қасос олмасам, Дамирхон номимни бошқа қўюрмен, йигит сўзим", деб қасамёд этарди у.

Масъуднинг акаси Муҳаммад ва унинг бола-чақаларини даштга олиб чиқиб, ваҳшийларча ўлдирилиши яна бир шов-шувга сабаб бўлганди. Шунчалик ҳам шафқатсизлик бўладими?! Майли, тахт вориси Муҳаммадни қатл этишсин, ёш гўдакларда, шўрлик хотинида не айб? Бундай қонхўрликка авом халқ нима дейди? Муҳаммад ва унинг бола-чақасини ўлдирган кимса Ғазна тахтида хотиржам ўтирган ҳукмдорнинг ишонган суюкли ўғли шаҳзода Мавдуд бўлса, бунга қандай чидаш мумкин?

Султон Маҳмуд вафотидан кейин юз берган бу қонли воқеалар бутун оламга донғи кетган ғазнавийлар салтанатининг ҳалокатидан далолат эмасмикан?

Мана, ғазнавийлар салтанатининг ҳувиллаб қолган ҳашаматли саройи. Бу даргоҳга не-не улуғ зотлар, амиру ҳоқонлар, буюк алломалар, шоиру фузалолар келиб кетмади дейсиз. Сарой шоирлар анжумани-ю олимлар суҳбати, машҳур ҳофизларнинг файз-таровати билан обод ва гавжум эди.

Ғазнавийлар салтанати тарихида ўчмас из қолдирган машҳур тарихнавис Абулфазл Байҳақий ўз хонасида ўтирарди. Э-ҳе, бу қутлуғ даргоҳга у келганидан бери қанча йиллар ўтиб кетди. Ёш, норғил йигит эди ўшанда. Қаранг, соқол-мўйлабларига оқ ҳам тушибди. Ёзган ашъорлари, кечани кундузга улаб қилган меҳнатлари Яратгангагина маълум. Йигитлигининг қайноқ даври шу даргоҳда кечди. Унингдек садоқатли, ишбилармон, ҳар қандай юмушларга ҳозиру нозир дастёр камёб. Бироқ не кунлар бошига тушмади унинг. Саройдаги носоз муҳит боис, ҳукмдорларнинг қаҳр-ғазабига учради, бир сафар қамоқ жазосига ҳам ҳукм этдилар. Ҳаммасига чидади — Султон Маҳмудга ҳам, амир Масъудга ҳам садоқат билан хизмат қилди. Ҳарқалай, умри бекор ўтмади, кўрган-билганлари, эшитганларини битта қолдирмай қоғозга туширди, кунма-кун, ойма-ой, йилма-йил, ҳеч кимнинг хаёлига келмаган солномани битиб, авлодларга қолдирди. Вазир Ҳасан Майвандийнинг дорга осилиши, амалдорларнинг кирдикорлари, адолатпарвар вазирларнинг саховати ғазнавийлар бобокалони Сабуқтегин, Маҳмуд Ғазнавий, амир Масъуд ва сўнгги ғазнавийларнинг подшоҳлик давридаги воқеаларни бир-бир қаламга олди.

Абулфазл добирлик илмини мукаммал ўзлаштирган, мадраса кўрган олим эди. Добирликни энг шарафли ва ўта масъулиятли касб, деб ҳисобларди. Добир Қуръони карим ва пайғамбаримиз ҳадисларини пухта билмоғи, боз устига, ҳуснихатни эгаллаши, ғазал санъатидан ҳам хабардор, нотиқ бўлиши зарур. Абулфазл Байҳақий шу илмларни тўла эгаллаган аллома эди. У умрини бекор ўтказмади. Девондаги ишлари бошидан ошиб ётган бўлса ҳам, вақт топиб бебаҳо илмий-тарихий асарлар битди: "Китоблар зийнати", "Сабуқтегиндан султон Иброҳимгача бўлган давр тарихи", "Тарихлар мажмуи", "Сабуқтегин тарихининг сайланмаси", "Масъуд тарихи" ёки "Байҳақий тарихи"...

Мана энди шу нотинч кунларда ҳам Абулфазл ўзининг тор ҳужрасида қоғозга кўмилиб, хаёл суриб ўтирар, бу суронли воқеалардан боши қотган, баъзан қўли, юраги чидамайди ёзишга. Аммо ўзини қўлга олиб, ишга тутинади. Ахир, бу битиклар келажак авлодга мерос қолади-ку!

Аллома осойишта даврларда ҳам, ҳинд юртига юриш чоғида ҳам раҳматли Султон Маҳмуд ва амир Масъуднинг барча юмушларини астойдил адо этди. Фақат ҳақиқатни қоғозга туширди.

Байҳақийнинг Амир Масъудга эътиқоди баланд эди. Шаҳзодага инсоний фазилатлар, олимлик салоҳияти бегона эмас, дарвоқе, золимлиги ҳам бор эди. Масъуд худди алломаи замон Берунийнинг шогирдидек, талабасидек атрофида гирдикапалак бўларди.

Масъуд ҳақидаги фикрларини у ҳали қоғозга туширмаган. Добир Масъуд билан ўтган дамларини, саодатли кунларини эслади. Шаҳзоданинг кулиб туришлари, бирор нарсадан кўнгли тўлмай қолса, куйиниб сўзлашлари, жаҳли чиққанда зарда қилишлари, ҳатто бурролаб сўкинишлари — ҳамма-ҳаммаси унинг ёзув дафтарига тушган. Шу дамда Масъудни эслаб, унинг фожиали ўлим ёқасидаги аянчли ҳолати кўз олдига келиб, Байҳақийнинг юраги ачишди. Унинг руҳига Қуръон тиловат қилди.

Қуръонни ҳеч ким Абулфазлдек маромига етказиб қироат қила олмасди. Агар уни уйқусидан уйғотиб, фалон сурадаги фалон оятда нима дейилган, деб сўралса, ўша дамдаёқ у шариллатиб айтиб, ҳатто тафсирини ҳам сўзлаб бера оларди.

Бир куни у шаҳзода Масъудга Қуръоннинг баъзи сураларидаги оятлар мазмунини тушунтириб, изоҳлаб берди:

— Борлиқ икки қарама-қаршилик, бир-бирига зид жуфтлик: Раҳмон билан шайтон, эзгулик ва ёвузлик, нафс билан қаноат, оқиллик билан нодонлик, хурсандчилик билан ғам, ўт билан сув, эркак ва аёл, иссиқлик билан совуқлик, ҳаёт ва мамот, ёруғлик ва қоронғуликдан иборат. Бу жуфтликларни яна давом эттириш мумкин. Зеро, ана шу бир-бирига қарама-қарши жуфтликлар узлуксиз курашиб, бу дунё ишларини ҳаракатга келтиради. Мен сизга шуни алоҳида таъкидламоқчиманким, агар ана шу азалий курашда мазкур жуфтликлар бўлмаса эрди, наинки бу ёруғ дунё, ҳатто инсон деган буюк зот ҳам бўлмасди. Мантиқан оддий бир мисолни келтирай. Магарки, бу дунё фақат қоронғуликдан иборат бўлса, ҳаёт бўлмасди. Ёки, аксинча, фақат ёруғлик бўлса ҳам худди шундай. Кеча билан кундузнинг алмашиб туриши, Ой билан Қуёшдек улкан сайёраларнинг бир сония тиним билмасдан ўз фазоларида ўта нозик интизом билан айланишлари Яратганнинг қудратига далолат эмасму!

Шаҳзода Масъуд Байҳақийга ташаккур айтди. Шундан сўнг бир неча бор унинг ҳузурида бўлганида ҳам, Абу Райҳон Беруний билан суҳбат қурганида ҳам Қуръон ва унинг оятлари хусусида икки буюк аллома ўгитларини тинглаб, ўзига тегишли хулосалар чиқарарди.

Байҳақий орзу қилардики, игна билан қудуқ қазигандек, кечани кундузга улаб ёзган битиклари, Оллоҳ насиб этса, авлодларга улкан бир тарихий китоб бўлиб қолгай. Девон юмушлари, салтанатнинг турли томонларига юбориладиган расмий ҳужжатлар дейсизми, кундалик ёзишмалар-у ҳукмдорнинг қўшни давлатларга, машҳур арбобларга йўллайдиган мактублари дейсизми — ҳаммаси шу мушфиқ, меҳнаткаш добир ва олим, ҳассос муаллиф қўлидан ўтарди. Баъзида Байҳақий бирор юмуш билан саройдан узоқроқ кетса, ҳукмдор сўраб қолиб, ҳаммаёқ алғов-далғов бўлиб кетарди. Ҳа, Байҳақий саройнинг энг керакли кишиси эди. Раҳматли Султон Маҳмуд ҳам, амир Масъуд ҳам унга жуда-жуда ишонар, уришсалар ҳам, сўксалар ҳам, кейинча ўша озорларини унинг кўнглидан чиқаришарди.

Абулфазлни девондагилар ҳам беҳад қадрлашар, унга иззат-икром кўрсатишарди. Сарой бош мирзоси Абу Наср Мишкон вафотидан сўнг Абу Саҳл Завзаний бош мирзо лавозимига ўтиргач, Байҳақий вазирга яқинлиги боис, Завзаний унга кун бермади. Арзимаган нарсадан айб топиб камситар, ишлагани йўл бермасди. Ҳасан Майвондий дорга тортилгандан кейин, хожа Завзаний унинг бошини табаққа солиб келиб, улфатлари ҳузурида мақтангани унинг нақадар разил, пасткашлигини кўрсатди. Ўшанда аъёнлардан бири: "Бу одам ҳажга бориб келди-ю, баттар расво бўлди, баччағар", деган эди.

Кейинги вақтларда Завзаний Байҳақийни таъқиб этадиган одат чиқарди. Баъзан Абулфазл бир жойга иш билан кетса, хонасига кириб нарсаларини титкилар, яшириб қўйган қўлёзмаларини қидирарди. Бир сафар Абулфазл юмуш билан кетиб, тезда қайтди ва Завзаний унинг ўриндиқларини у ёқ-бу ёққа ағдариб, қўлёзмаларини титаётгани устидан чиқиб қолди. Завзаний: муҳрни ахтараётган эдим, уни қайга қўйган эдингиз, дея баҳона қилди. Шундан кейин Байҳақий ёзган ашъорларини темир сандиғига солиб, қулфлаб кетадиган бўлди. Завзаний тез-тез Абулфазлни ҳузурига чақириб, "Бўлар-бўлмас нарсаларни ёзиб юра берманг, энди кўпроқ амир Масъуднинг буюк, оламшумул ишлари-ю, ибратомуз жасоратлари ҳақида ёзинг", деб уқтирарди...

Байҳақийнинг бундай қалтис замонда ҳақиқатга хилоф иш тутмай, борини рўй-рост ёзиб қолдирган китоблари авлодларга мерос, ҳам чинакам жасорат намунаси бўлиб қолди.

БАДИИЙ ТАРЖИМА: МУАММО ВА ЕЧИМ

Акс садо

Жаҳон цивилизацияси тарихида XX аср таржима асри деган ном олди. Минг йиллик тарихга эга бўлган ўзбек таржимачилиги ҳам ўтган асрда катта натижаларга эришди, жаҳон адабиётининг шоҳ асарлари билан халқимизни таништирди. Чўлпоннинг Шекспирдан ("Ҳамлет"), Усмон Носирнинг Лермонтовдан("Демон"), Ойбекнинг Пушкиндан("Евгений Онегин"), Эркин Воҳидовнинг Гётедан("Фауст"), Абдулла Ориповнинг Дантедан("Дўзах"), Қодир Мирмуҳамедовнинг Ҳомердан("Илиада") қилган таржималари адабиётимиз тарихида муҳим воқеалар бўлди.

Мустақиллик бадиий ижоднинг барча жабҳалари каби таржимага ҳам кенг йўл очди, таржимонларимиз учун жаҳонга чиқиш имконияти яратилди. Ўтган ўн олти йил ичида ижоднинг тасвирий санъат, мусиқа ва қўшиқ турлари бўйича жаҳон майдонига чиқдигу, бадиий ва таржима асарлари яратиш борасида жаҳон адабий жараёнида ҳали ўрнимизни тополганимиз йўқ. Таржима амалиётидаги айрим ютуқлар("Жаҳон адабиёти" журнали фаолияти)ни ҳисобга олмаганимизда, китобхонни қувонтирадиган йирик асарлар тилимизга таржима қилинмади. Таржимашуносларимиз сўнгги йиллари ФИТнинг Москва(1993), Лондон(1995), Гёттенген(1996), Мелбурн(1998) конгрессларида иштирок этмади, таржиманинг назарий муаммоларига бағишланган йирик монографик тадқиқотлар яратилмади.

Хайрият, севимли газетамиз "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" таржима амалиёти ва таржимашунослик илмидан баҳс юритувчи "Давра суҳбати"ни уюштириб, ижод ва илм аҳлини сергак торттирди.

"Давра суҳбати"да Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Алининг (адибнинг "Рамаяна" достони, Р.Бёрнс ва Байрон ижодидан қилган таржималари китобхонлар ёдида) "Биз ҳам режали равишда ўзбек адабиётининг хорижий тилларга таржима этилиши мумкин бўлган асарлари рўйхатини тузиб, Ёзувчилар уюшмасида муҳокамадан ўтказиб, уларнинг хорижий тилларга таржимасини моддий қўллаб-қувватлашни сўраб ҳукуматимизга мурожаат қилишимиз лозим", деган таклифи ўринлидир. Дарҳақиқат, Франция, Олмония, Англия, АҚШ, Ҳиндистон элчихоналари ўз фаолиятларини бошлаган дастлабки йилларданоқ юртида машҳур бўлган адиблар асарларини ўзбек тилига таржима қилдириш, ўзбек мактаблари учун инглиз, немис, француз тилларидан дарслик ва луғатлар яратиш ташаббуси билан чиққандилар. Айниқса, бу борада Олмония элчихонаси қошидаги Гёте институти, Франция элчихонаси ҳузуридаги Марказий Осиё тадқиқотлари институти ва Виктор Гюго марказларининг ташаббускорлик фаолиятини олқишламоқ керак. Масалан, Тошкентдаги Франция элчихонасининг қўллаб-қувватлови билан ўтган йиллар ичида машҳур француз адибларидан Волтернинг "Задиг", Ф. Мориакнинг "Илонлар чангалида", Монтескёнинг "Форс номалари", Ле Клезионинг "Мондо ва бошқа ҳикоялар" ва Шарл Перронинг "Эртаклар" китоблари ўзбек тилига таржима қилинди; ўрта мактаблар учун "Француз тили" дарсликлари яратилди. Айниқса, сўнгги йиллари таниқли француз тилшуноси Руми Дор раҳбарлигида яратилган "Ўзбекча-французча луғат" ва "Французча-ўзбекча луғат" муҳим воқеа бўлди. Демоқчиманки, Ўзбекистон Республикасининг хорижий мамлакатлардаги элчихоналари ҳам атоқли адибларимизнинг асарларини чет тилларига таржима қилиниб нашр этилишига қизиқсалар, ишга хориждаги адабиётимиз ихлосмандларини жалб этсалар, кўнгилдагидек бўларди. Элчихоналаримизнинг бу йўлдаги саъй-ҳаракати эса, мунаққид Сувон Мели таъкидлаганидек, адабиётимизнинг хорижда ҳам ўз бўй-бастини кўрсата олишига имкон яратган бўларди.

"Давра суҳбати" иштирокчилари "Жаҳон адабиёти" журнали фаолиятини қўллаб-қувватлаганлар. Бу — тўғри. Сўнгги ўн йил ичида журнал ўзбек

ўқувчиларини жаҳон адабиёти намуналари билан таништиришда самарали фаолият кўрсатди. Шу ўринда атоқли адабиётшунос ва моҳир таржимон, устоз Озод Шарафиддиновнинг ташаббускорлигини таъкидлаб ўтмоқ жоиздир. Бундан буён севимли журналимиз жаҳон адабий жараёнида кечаётган муҳим ўзгаришлар, авангард оқим ва мактаблар, таржима амалиёти ва назариясига доир мақолаларни ҳам ўз саҳифаларида эълон қилиб борса маъқул бўларди. Журнал ўз номи билан "Жаҳон адабиёти", шундай экан, у ўз саҳифаларида дунё адабиётида ном қолдирган, бугунги адабий жараёнда яловбардорлик қилаётган, қолаверса, адабиёт соҳасида халқаро Нобел мукофотига сазовор бўлган адиблар асарларининг аслиятдан таржималарини мунтазам бериб бориши даркор. Баъзан биз ўз ватанида танилиб улгурмаган, жаҳон адабиёти майдонида номи чиқмаган ёзувчилар асарларининг таржималарини ҳам ўқиб қоламиз. Ваҳоланки, бугунги ўқувчи, айниқса, талаба-ёшлар инглиз, француз, немис адабиётилари классик адибларининг, лотин америкаси адабиёти намояндалари Хорхе Луис Борхес, Гарсиа Маркес, Умберто Эко, Хулио Кортасар асарлари таржималарини ўқишни истайди. Қанийди, журналда Гегел, Киеркегор, Ницше, М.Бахтин, Р.Барт, Хосе Ортега-и-Гассет, М.Ҳайдеггер, А.Ф.Лосев ва бошқаларнинг адабиёт, адабий жараён ҳақидаги фикрлари ҳам бериб борилса.

Яна бир гап. Ўтган йили "Жаҳон адабиёти" журналида ўрта аср француз шоири Франсуа Вийон, инглиз ва америка романтизм адабиёти яловбардорлари Жорж Байрон ва Эдгар По ижодидан намуналар берилди. Аслият ва русча таржима матнларидан бехабар ўқувчи юқоридаги таржималарни ўқиб Вийон, Байрон, Эдгар По шундай ёзган экан-да, дея кўникма ҳосил қилди. Бироқ бу таржималарни асл нусха ва русча таржима матнлари билан солиштирганимизда шоир-таржимонларимизнинг нечоғли эркин ҳаракат қилганликларини, асл нусхадан нақадар узоқлашиб кетганликларини кузатамиз. Тўғри, шеърият таржимасида таржимон муаллифнинг рақибига айланади, деган гап бор. Лекин буни таржимон она тилида асл нусха матнига ҳамоҳанг шеър ёзса бўлди, қабилида тушунмаслик керак.

Эдгар Понинг "Буюк Темур"(Tamerlan,1827) поэмаси рус шоири Валерий Брюсов таржимасида қуйидагича жаранглайди:

Заката сладкая услада!
Отец! я не могу признать,
Чтоб власть земная — разрешать
Могла от первой казни ада.
Куда пойду за гордость я
Что спорить нам: слова пустые!

Миразиз Аъзам таржима қилади:

Таскин, жон таслимин енгиллатолмас.
Отахон, шу топда юпатиш нега?
Сизнинг бу, Ердаги сўзлар келмас бас
Жаҳаннамнинг одил жазоларига.
Биламан, дўзахбоп такаббурлигим,
Қўйинг, ўгит берманг, мени кўп қийнаб.

Жорж Байроннинг "Ўттиз олти ёшга тўлган таваллуд кунимда" (On this Day I complete my Thirty-sixth year, 1824) шеъри З. Морозкина таржимасида бундай жаранглайди.

Других не властный волновать,
Я сам бесстрастен должен быть
Но и без отклика, опять
Хочу любить.

Таржимон Абдул Ҳамид юқоридаги сатрларни қуйидагича ўгирган:

Кундан-кунга яқин интиҳо,
Эсар фасли хазон еллари
Қаро қабр кутар оч, юҳо,
Бағримда тек армон унлари.

Шоир Миразиз Аъзам таржимани рус тилидан қилган. Бироқ Абдул Ҳамид шеърни қайси тилдан ўгирганини айтмаган. Ҳар иккала таржима ҳам асл нусха ўрнидаги русча матндан нақадар узоқлашиб кетгани кўриниб турибди. Биз, балки Абдул Ҳамид ўз таржималарини аслиятдан қилганмикан, деган фикрга бориб юқоридаги тўртликни инглиз тилидаги матн билан солиштирдик. Бироқ унинг инглизча матндан ҳам йироқлиги яққол кўринади. Инглизча матнда ҳам шеър худди русча таржимадаги мазмун ва кўринишга эга:

"This time this heart should be unmoved,
Since others it hath ceased to move:
Yet, though I cannot be beloved,
Still let me love!

Хулоса шуки, эндиликда бевосита аслиятдан таржима қилишга ўтмоғимиз керак. Ўтган асрнинг сўнгги чорагида илк бевосита таржималар пайдо бўлганди. Гётенинг "Ёш Вертернинг изтироблари" ва Б.Апицнинг "Қашқирлар чангалида" романлари Янглиш Эгамова, "Ғарбу Шарқ девони" Садриддин Салимов, Виктор Гюгонинг "Шарқ куйлари" тўплами Шарофат Ботирова томонидан бевосита таржима қилинганди. Шоирларимиз Жамол Камол ва Абдулла Шер ҳам Шекспир ва Байрон драмаларини таржима этишда аслиятдан имкон қадар фойдаланиб иш кўрган эдилар. XXI асрга қадам қўйган эканмиз, бу бошланган хайрли иш жуда суст кечаётгандек назаримизда. Ваҳоланки, таржимашунос Зуҳриддин Исомиддинов сўзи билан айтганда, чет эл адабиётидан таржима қилиш энг авж оладиган замон келди.

Давра суҳбати иштирокчилари иккитилли луғатлар ва таржима амалиётига доир дарслик ҳамда қўлланмалар танқислиги ҳақида айтган фикрлар ҳам тилшунос олимларимиз фаолияти билан бевосита боғлиқ, деб ўйлайман. Инглиз, немис, француз тилшунослиги бўйича республикамиз олий ўқув юртларида ўнлаб фан докторлари ва фан номзодлари фаолият кўрсатмоқда. Улар орасида лексикография (луғатшунослик) соҳасининг билимдонлари ҳам бор. Бироқ сўнгги йилларда профессор Қудрат Мусаевнинг "Таржима назарияси асослари"(2005) дарслигини, профессор Жамолиддин Бўронов таҳрири остида чиққан "Инглизча-ўзбекча луғат" (2001) ва профессор М.Умархўжаев раҳбарлигида яратилган "Немисча-ўзбекча фразеологик луғат"ни ҳисобга олмаганимизда, бошқа йирик ҳажмдаги луғат ёки дарслик яратилмади. Олий ўқув юртларида ҳамон В.К.Мюллер ("Англо-русский словарь"), К.А.Ганшина ("Французко-русский словарь") ва О.И.Маскалская ("Немецко-русский словарь") раҳбарлигида тузилган йирик ҳажмли луғатлар инглиз, француз, немис тилларини ўрганиш ва ўргатишда асосий манба вазифасини ўтаб келмоқда.

Ёзувчи Омон Мухтор ва мунаққид Сувон Мели ўзбек адабиёти салафлари Алишер Навоий, Абдулла Қодирий, Ойбек асарларининг жаҳон тилларида мукаммал таржималари йўқлиги ҳақида куйиниб айтганлар. Ҳақиқатан ҳам, "миллий адабиётимиз даҳоси Алишер Навоий ижодини жаҳон бадиий ва илмий контекстида ўрганиш пайти келди"(Сувон Мели). Бу ишни эса хорижий тилларни мукаммал билувчи таржимон ҳамда навоийшунос олимлар иштирокидагина амалга ошириш мумкин. Дарвоқе, ҳазрат Навоий "Хамса"си ҳам ўтган асрларда Ҳомер, Фирдавсий, Руставели, Данте, Сервантес, Рабле, Шекспир, Гёте ва Пушкин асарлари сингари жаҳон тилларига хўб ва кўп таржима қилинганда эди, бобокалонимиз асарлари ҳам дунёга кенг ёйилган бўлармиди. Масалан, грузин шоири Шота Руставелининг жаҳон адабиёти майдонига чиқишида академик Ш.И.Нуцубидзенинг хизмати катта бўлган. Олим шоирнинг "Йўлбарс терисини ёпинган паҳлавон" достонини грузин тилидан русчага қойилмақом таржима қилиш билан бирга, ўзининг "Шота Руставели и Восточный Ренессанс" номли мазмундор монографиясини ҳам нашр эттирган эди. Менингча, ишни дастлаб ҳазрат Навоий шахсияти ва бадиий мероси билан жаҳон адабий жамоатчилигини яқиндан таништиришдан бошламоқ лозим. Бунинг учун, аввало, В.В.Бартолд, Е.Э.Бертелс, В.Зоҳидов, Ҳ.Сулаймон, С.Н.Иванов, А.Ҳайитметов сингари олимларнинг Алишер Навоий меросига бағишланган тадқиқотларини инглиз, немис, француз ва бошқа хорижий тилларга таржима қилиб, нашр эттирмоқ керак. Зеро, хорижда ҳам ҳазрат Навоий меросининг бадиий қиммати ва моҳиятининг туб илдизларини тушуниб етсинлар.

Яна бир масала. "Давра суҳбати"да тилшунос Аббос Ирисқулов таъкидлаганидек, "универсал, ҳамма жанрни бир хилда пухта биладиган, бу жанрлардаги асарларни профессионал даражада таржима қила оладиган таржимон"нинг етишиб чиқиши мумкин эмас. Бас, шундай экан, таржимон ва таржимашуносларни асосан икки йўналишда: бадиий ва касбий(аниқ) таржима(илмий-техник матнлар таржимаси, синхрон таржима, тилмоч ва ҳоказо) ихтисослиги бўйича тайёрлашга эътиборни қаратмоқ лозим. Республикамиз университетларининг филология факултетларида биринчи йўналиш (филология дастури), Жаҳон тиллари университети, Самарқанд чет тиллар ва Андижон тиллар институтида эса иккинчи йўналиш(лингвистика дастури) бўйича таржимон ва таржимашунослар тайёрлашга киришмоқ мақсадга мувофиқдир.

"Мана, янги XXI асрнинг илк йилларидамиз. Ўжар бир савол кўндаланг туради: янги асрда ўтган асрда эгалланган чўққиларни эгаллай оламизми... Ваҳоланки, эгалланган чўққиларни қайта эгаллаш у қадар завқ бермайди. Вазифа — шу юксакликка таянган ҳолда янги чўққиларни забт этиш", деб ёзади адабиётшунос Сувон Мели. Дарҳақиқат, бу ижодий муваффақиятларга эришувда таржиманинг ўрни нақадар беқиёслиги ўз-ўзидан маълум. Қолаверса, бугунги кунда таржима тилларaро ва маданиятлараро коммуникацияга киришувнинг асосий омилларидан биридир. Бир сўз билан айтганда, "таржима миллатни жаҳонга танитади", халқаро глобаллашув жараёнида бевосита иштирок этишимизга кенг йўл очиб беради.

Муҳаммаджон ХОЛБЕКОВ, профессор

Самарқанд.

Носир ҚАМБАРОВ:

ИМКОНИЯТЛАР ЗАМОНИ

Суҳбатдошимиз олим ва таржимон Носир Қамбаров бир неча йилдан бери Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг таржимонлик факултетига раҳбарлик қилиб келаётир. Таржима назарияси ва амалиётидан талабаларга билим бериш билан бирга, у ўзбек адабиётининг мумтоз асарларини инглиз тилига таржима қилади. 2004 йили ҳазрат Алишер Навоий "Лисон ут-тайр" достонининг 1991 йили нашр этилган насрий баёни асосида у канадалик олим Гарри Дик билан ҳамкорликда амалга оширган инглизчага таржимаси нашр қилинган эди. Айни пайтда Н.Қамбаров улуғ шоирнинг "Садди Искандарий" достони, Абдулла Қаҳҳор ҳикоялари ва Тоҳир Маликнинг "Сўнгги ўқ" қиссасини инглиз тилига таржима қилаётир. Шу билан бирга, инглиз тилидан ўзбек тилига таржиманинг лингвистик муаммолари мавзуида илмий-тадқиқот олиб бораётир.

— Илмий изланиш билан бадиий таржимани бирга қўшиб олиб бориш оғирлик қилмайдими? Ҳарқалай, бу анча вақт ва куч талаб қилса керак?

— Албатта. Лекин бу икки йўналиш бир-бирини тўлдиради, бири иккинчисини тақозо этади. Чет тилидан она тилимизга таржима қиладиган ижодкор учун таржимачилик сир-асрорларини пухта билиш талаб этилганидек, ўзбекчадан, дейлик, инглизчага ёки испанчага таржима қиладиган мутаржимдан ҳам ўша тиллар қонунияти, табиати ва бошқа кўп жиҳатлари ҳақида теран назарий билим, малака талаб этилади. Бунга мен илмий, ижодий тажрибамда кўп марта гувоҳ бўлганман.

— Таржимонлик ҳам машаққатли, ҳам масъулиятли ижодий иш. Сизнингча, таржимоннинг энг асосий, етакчи хислати нима билан белгиланади?

— Менингча, бадиий дид таржимон учун бирламчи хусусият. Яхши асарни ўртамиёна асардан ажрата оладиган, асар танийдиган таржимоннинг меҳнати зое кетмайди. Яна бир ўта муҳим хусусият — санъаткорлик. Тил билган ҳар қандай мутахассис таржимон бўлолмаслиги мумкин. Таржима қилмоқчи бўлган асарнинг фақат бадиий савиясини эмас, балки муаллифнинг жаҳон адабиётидаги ўрнини, унинг ижоди халқимиз учун маънавий бойлик бўла олишини, қолаверса, ўзи танлаган асарнинг руҳини яхши тушуниши лозим бўлади. Гарчи бу талаблар таржимачилик муаммоларига бағишланган мунозараларда кўп марталаб айтилган бўлса-да, таъкидлаш жоизки, улар барча замонларда бадиий таржиманинг асосий мезонлари бўлиб қолаверади. Зеро, бадиий диди юксак, ҳар икки тилни, яъни аслият тилини ва она тилини пухта биладиган таржимонда санъаткорлик — сўз ишлатиш маҳорати етишмаса, унинг меҳнати кутилган натижани бермайди.

— Баъзан бадиий асар таржимаси билан ёзувчи, шоир шуғулланиши керак, деган фикрларни ҳам эшитамиз...

— Тўғри, чумчуқ сўйса ҳам — қассоб сўйсин, деган гап бор. Аммо бу ғоят муҳим соҳани фақат ёзувчи ва шоирлар зиммасига юклаб қўйиш адолатдан бўлармикан. Она тилимизга таржима қилинган энг яхши асарларнинг каттагина қисми атоқли ёзувчи ва шоирларимиз қаламига мансуб, буни инкор этмаймиз. Лекин таржимон таржима уларнинг қанча кучи ва вақтини олгани, улар ўзлари мўлжаллаган асарларини ёзолмай қолгани, жаҳон адабиётининг энг сара асарларини танлаб таржима қилишга уларнинг умри етмаслигини тушуниш керак. Миллий адабиётимизнинг ривожи, шон-шуҳрати, биринчи галда, адибларнинг ўзлари ёзадиган асарларга боғлиқ-ку.

Шундай экан, бадиий таржимани фақат ёзувчи ва шоирлар иши, деб қараш нотўғри. Назаримда, асосий эътиборни иқтидорли ёш таржимонлар билан ишлашга қаратиш керак. Олий ўқув юртларида бўладими, нашриёт ёки газета-журналлар таҳририятларида бўладими — қалами бор ёшлардан таржимон кадрлар тайёрланса, бу таржимачилигимиздаги кўплаб муаммоларнинг ҳал бўлишига имкон туғдиради.

— Шу ўринда Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида ўзингиз раҳбарлик қилиб келаётган таржимонлик факултети ҳақида маълумот берсангиз.

— Мамлакатимиз мустақилликка эришганидан сўнг чет тилларидан ўзбек тилига ва она тилимиздан хорижий тилларга таржима қилишга қизиқиш ортди, бунинг учун кенг имкониятлар очилди. Ҳукуматимиз профессионал ва юқори малакали таржимонлар тайёрлашга катта аҳамият бермоқда. Таржима назарияси ва амалиёти йўналиши бўйича Давлат таълим стандартлари қабул қилиниб, намунавий дастурлар тасдиқланди. Жаҳон тиллари университетида 1994 йили ташкил этилган таржимонлик факултети ҳам истиқлолимиз меваси бўлиб, турли хорижий тиллар бўйича юқори малакали таржимонлар тайёрлаш билан шуғулланади.

Факултетда инглиз, немис, француз, испан тиллари чуқур ўқитилади. Турк, грек, италян, иброний, араб, форс, хитой, япон ва корейс тиллари иккинчи тил сифатида ўргатилади. Айни пайтда, инглиз тили таржима тарихи ва амалиёти, немис ва роман тиллари таржимаси, корейс филологияси, ахборот технологиялари, хуллас, жами саккизта кафедра фаолият юритаётир. Факултет қошида турк, араб, япон, корейс, грек, хитой, италян, иброний тиллари марказлари ва Британия ресурс маркази ишлаб турибди. Олти юздан ортиқ талабага малакали мутахассислар таълим бермоқда.

— Юқори малакали таржимонлар тайёрлашда қандай назарий ва амалий муаммоларни ҳал этиш лозим, деб ўйлайсиз?

— Маълумки, бизда шу пайтгача чет тилидан асосан воситачи тил — рус тили орқали таржималар амалга оширилиб келинган. Бунинг сабабларидан бири, фикримча, таржима назариясининг асосий масалаларидан бири — чет тилларидан ўзбек тилига таржиманинг назарий масалалари етарли тадқиқ этилмагани, илмий, амалий негизнинг яратилмагани, дарслик ва қўлланмалар ёзилмаганлигида. Бироқ бу илмий-тадқиқотлар яратиш, қўлланма ва дарсликлар ёзиш учун материал йўқ, дегани эмас.

Кейинги йиллари факултетимиз ўқитувчилари томонидан "Синхрон таржима", "Таржима тарихи", таржимон-талабалар учун "Инглиз тили" дарсликлари ёзилди. Аммо бу ишлар етарли эмас. Мамлакатимизда чет тиллардан мутахассис сифатида ўқитиладиган тилларни инобатга олсак, ҳозиргача инглиз, француз, немис ва испан тилларидан ўзбек тилига таржиманинг лингвистик асослари ишлаб чиқилмаган. Бизнинг олдимизда ана шу тиллардан амалий таржима бўйича қўлланма ва дарсликлар ёзишдек муҳим вазифа турибди. Тўғри, бу соҳада эришган айрим ютуқларимиз бор, лекин бу чет тиллардан ўзбек тилига таржима қилиш асосларини яратиш учун етарли эмас. Қолаверса, назарий фикрлар ҳали умумлаштирилмаган, таржима нуқтаи назаридан таҳлил этилмаган. Мавжуд таҳлиллар, аксарият ҳолларда, диссертациялар ёқланган муассасалардан нарига ўтгани йўқ.

— Қарийб йигирмага яқин тил ўргатиладиган факултетнинг фаолиятини, албатта, халқаро алоқаларсиз тасаввур этиш қийин...

— Факултетимизда халқаро алоқалар яхши йўлга қўйилган ва бу хорижий тилларни ўқитиш, малакали мутахассислар тайёрлашда қўл келаётир. Жумладан, Страсбургдаги(Франция) Марк Блок университетининг таржимонлик ва халқаро алоқалар факултети билан, Белгиядаги Олий таржима мактаби, Қоҳира ва Айн-Шамс университетлари, Кореянинг Чунг Анг университети, Пекин Чет тиллар институти, Москва Лингвистика университети, Италиядаги Перужи университетлари билан ҳамкорлик йўлга қўйилган. Талаба ва ўқитувчиларимиз бу олий таълим масканларида билим олиб, малакаларини ошириб келишаётир. Улардан бизга ўқитувчилар келиб дарс беришаётир.

Туркиянинг Билкент университетида ҳар йили ўтказиладиган таржимонлик муаммоларига бағишланган илмий анжуманларда илмий маърузалар билан иштирок этиб турибмиз. Халқаро таржима федерацияси(штаби Женева шаҳрида) президенти Мартин Фостнер, унинг вице-президенти Ханалоре Ли-Янки университетимизда бўлиб, таржима муаммолари бўйича бир ҳафталик амалий семинар ўтказдилар.

— Таржима савиясини таъминлайдиган асосий омил сифатида, биринчи галда, луғатлар тилга олинади...

— Ҳозирги пайтда нашр қилинган луғатлардан кўра электрон луғатларга бўлган талаб ортиб бормоқда. Бундан нашр этилган луғатларга эҳтиёж кам экан-да, деган фикр туғилмаслиги керак. Замонавий талабларга жавоб берадиган луғатлар тузиш долзарб муаммолар сирасига киради. Бу ишга малакали мутахассисларни жалб қилиш лозим. Айниқса, умумфилологик, тил бирликларига асосланган луғатлар зарур. Ҳозирча мавжуд ва чоп этилаётган, масалан, инглизча луғатларнинг аксарияти инглизча-русча ёки русча-инглизча луғатлар таржимаси асосида тайёрланаётгани ҳеч кимга сир эмас.

Хуллас, фақат бадиий таржимада эмас, балки ижтимоий-сиёсий матнлар таржимасида, илмий-техник таржимада ҳам ечимини кутаётган талайгина муаммолар бор. Чунончи, таржимада деярли эътибор берилмаётган энг муҳим соҳалардан бири — таржима таҳрири асослари. Чет тилларидан ўзбек тилига таржима қилинган матнлар таҳрири бўйича ҳали бирорта қўлланма ёзилмаган.

Мана шу каби масалаларни ижобий ҳал этиш, бир томондан, малакали таржимонлар тайёрлаш имконини берса, иккинчи томондан, таржима назарияси муаммоларини илмий жиҳатдан чуқур ўрганадиган мутахассислар тайёрлашга ёрдам беради.

Ҳозирги давр — таржима орқали миллатни жаҳонга танитадиган, дунё адабиёти дурдоналари билан халқимиз маънавий оламини бойитадиган кенг имкониятлар замони. Истиқлолимиз шарофати билан очилган ана шу катта имкониятлардан самарали фойдаланишга ҳар биримиз бурчлимиз.

Суҳбатдош: Аҳмад ОТАБОЕВ

ЯНГИ ТАРЖИМА, ТАРЖИМОНЛАР

Яқин-яқингача бирор адабиётшунос билан суҳбатлашиб қолсам: "Бизда ҳозирги таржимачилик қай аҳволда?", дея қизиқардим. Олимлар деярли бир хил жавоб беришарди: "Етук таржимонларнинг аксарияти ўтди, қолганлари ҳам кексайиб қолишди. Янги таржимонлар эса ҳадеганда кўзга ташланмаяпти".

Мен ҳам қарийб шу фикрда эдим. Аммо ёш ижодкор Алишер Отабоев томонидан таржима қилинган "Чандиқли киши" (Сомерсет Моэм) китобини ўқидиму, хавотирим бирмунча тарқаб, Алишернинг тенгдошлари ичидан бу заҳматли ишга бел боғлаганлар ҳақида маълумот тўплай бошладим.

Тан олиб айтганда, бугун таржимачиликка шижоат билан кириб келаётган ёшлар анчагина экан. Уларнинг бирламчи ютуғи, асар қайси миллат адабиётига тегишли бўлса, ёш таржимонлар ўша тилдан тўғридан-тўғри ўзбекчалаштиришга уринишаяпти. Бу эса таржима санъатининг такомиллашиб, ривожланиб бораётганидан далолат. Аслиятдан таржиманинг машаққати ва зарурлиги ҳақида оташнафас шоир Шавкат Раҳмон шундай ёзганди: "Мен шу пайтгача Лорка (буюк испан шоири Федерико Гарсиа Лорка — **Н.Ж.**) шеърларининг таржимасини таржима қилаётган эканман. Бу менга алам қилди. Олти ой муккамдан кетиб, испан тилини ўргандим. Шундан сўнг севимли шоиримни янгидан кашф қилдим".

Аслиятдан таржима жараёни қийин бўлишига қарамай, ёшлар шу ишга иштиёқ топишибдими, демак, умидланса арзийди. Таржимаси муваффақиятидан, унинг адабиётимизга ҳисса бўлиб қўшилиши ёки қўшилмаслигидан қатъи назар, Рустам Жабборовнинг озарбойжон тилидан "Қизил лимузин", "Ваҳима" (Анор), "Оқлов" (Комил Афсарўғли) ҳикояларини, "Актриса" (Илғор Фахмий) романини, Алишер Отабоевнинг инглизчадан "Чандиқли киши" (С.Моэм) ҳикоялар тўпламини, рус тилидан "Шамол қўшиғини эшит" (япон ёзувчиси Харуки Мураками) романини, Аброр Машариповнинг русчадан "Да Винчи сири" (Ден Браун) китобини, Пошшожон Кенжаеванинг туркчадан "Жинлар орасида қолган қиз" (Ҳусайн Раҳим Гурпинар) романини таржима қилгани дастлабки натижа сифатида таҳсинга лойиқ.

Ёш таржимон А.Отабоев "Чандиқли киши" таржимаси устидаги машаққатлари ҳақида "Илк тажрибаларим" ("Филология масалалари" журнали, 2007/1) мақоласида шундай ёзади: "Бу китобда адибнинг тўққизта ҳикояси жамланган. Ундаги биринчи ҳикоя — "Чандиқли киши"ни ўзбекчага кўчириш, мен учун айниқса, қийин бўлди... Ҳикоя ҳажмининг ихчамлигини кўриб, уни бир-икки кунда ўзбекчалаштираман, деб ўйладим. Бироқ биринчи гапдаёқ мен билмаган бештача сўз бор эди. Шундан кейин аввал луғатдан ҳар бир нотаниш сўзнинг маъносини аниқлаб, кейин гапни таржима қилишга киришдим".

Атоқли таржимашунос олим Ғайбулла ас-Салом 1962 йили "Ўзбекистон маданияти" (ҳозирги "ЎзАС") газетасида эълон қилинган "Бадиий таржима — бадиий ижоддир" сарлавҳали мақоласида таржима иши ва таржимонга аниқ-лўнда таъриф беради: "Бадиий таржима халқларни бир-бирлари билан таништирувчи, бошқа тилда яратилган адабий ёдгорликлардан бошқа бир халқни баҳраманд қилувчи воситадир... Таржимон ўзгаларнинг китобларини бир тилдан иккинчи тилга кўчирувчи хаттот эмас, балки у ижодкордир".

Бундай талаб ва масъулият қаршисида бошловчи таржимон қийинчиликка учраши, ҳатто иккиланиши мумкин. Чунки, эҳтимол, бадиий асар яратишда тўқима образлар, муболағалардан фойдаланиш асқотар, бироқ бадиий таржима буларнинг ҳеч бирини "кўтармайди". Аксинча, ўша асар ва адиб, ҳудуд ва миллат руҳиятини сақлаган ҳолда маҳорат билан таржима қилишни талаб этади. Мана шу талаб нуқтаи назаридан қараб, Алишернинг таржималари хусусида қуйидагича фикрга келиш мумкин.

Аслида, буюк инглиз адиби С.Моэмнинг ўзи ҳам инжиқ, ҳар бир сўз устида узоқ фикр юритадиган ижодкор бўлганини ҳикояларини ўқиб англаш мумкин. Ана шундай сўзнинг тош-тарозисини яхши билган адиб асарларини аслиятдан ўзбекчалаштириш мураккаб иш. Бироқ ёш таржимон бу борада яхшигина муваффақиятга эришган, деса бўлади. Масалан, "Чандиқли киши" ҳикоясини олайлик. Адиб бу ихчам ҳикояда тасвирлаган ҳар бир воқеа, ҳар бир характер чизгиси асл маъноси, бор бўёғи билан тилимизга кўчирилган. Энг муҳими, ўзбек китобхонини "қийнаб қўядиган" ортиқча жимжима йўқ. Асар қаҳрамони — Чандиқли кишининг сўзи, хатти-ҳаракатларини тасаввур қилиб, ҳодисалар худди шу кеча-кундузда, ёнгинангизда кечаётгандек, ўзингиз ҳам икки-уч қадам нарида кузатиб тургандек воқеалар ичига шўнғиб кетасиз. Ёки "Нонушта" ҳикояси қаҳрамони худди бирорта дўстингиздек, гўё сиз уни авалдан биладигандек таассурот қолдиради. Демак, таржимоннинг меҳнати зое кетмаган.

Зеро, Ғайбулла ас-Салом айтганидек: "Бадиий таржимада яланғоч сўзлар эмас — мазмун, шакл эмас — маъно, шартли белгилар эмас — образ, символлар эмас — ғоя асосий ўрин тутади". Агар таржимон қалами шу масалаларда чалғиса, унинг ойлаб-йиллаб қилган таржимаси ҳеч қандай бадиий қимматга эга бўлмайди.

Бугун қаламини чархлаб, айнан бадиий таржима устида тер тўкаётган ёшлар меҳнатини вақти-вақти билан эътироф этиш, эҳтимол, керакдир. Бу борада "ЎзАС"нинг "Ёшлар овози" саҳифасида ёш шоир ва адиблар қаторида ҳар сафар таржимон йигит-қизлар машқларининг тақдим этилаётгани ҳам балки шу сабабдандир. Бу ижод тури масалалари бўйича бошловчи таржимонларни устозлар билан ҳамфикрликка, ўз ўрнида, етук таржимонларни уларга маслаҳатгўй, кўмакдош бўлишга чорлаш керакдир. Шу билан, адиб ва шоирлар сингари, таржимонларнинг янги авлоди ҳам устоз-шогирдлик анъанаси билан адабиёт занжирига мустаҳкам ҳалқа бўлиб қўшилса, не ажаб.

Носиржон ЖЎРАЕВ

Ушбу саҳифа Ўзбекистон мустақил оммавий ахборот воситалари ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди ҳомийлигида тайёрланди.

САҲНАДА ДИПЛОМ СПЕКТАКЛЛАРИ

Ижодий йўналишдаги олий ўқув юртларида ҳар йили битирувчилар ўз ижод намуналарини мухлислар эътиборига ҳавола этадилар. Тақдим этилган диплом спектакллари, тасвирий ва ҳайкалтарошлик, дизайн асарлари катта санъат оламига қадам қўяётган ёш истеъдодларнинг имкониятларини кўрсатади.

Тошкент давлат Санъат институтида ҳам саккиз йилдан буён битирувчи талабалар фестивали ўтказиб келинади.

Бу йилги фестивални мусиқали театр актёрлиги бўлими талабалари А.Цагарели асари асосида "Хонума Хоним" (Г.Кончели мусиқаси, Ф.Файзиев таржимаси) мусиқали комедияси билан очдилар. Курс раҳбари драматург Насрулло Қобилов.

...Парда очилиб, иштирокчи персонажлар ҳаракатга тушадилар. Нафис мусиқага хос рақс ҳаракатлари залдаги мухлисларни ўз измига солди. Сўнг иштирокчилар секин-аста саҳнадан чиқиб кетиб бошлайдилар. Саҳнада Текле — М.Собирова қолади.

Бу талаба саҳнада қандай ҳаракат қилишни, сўзни ҳаракатга, мусиқага боғлаш йўлларини яхши ўзлаштиргани кўриниб турибди.

Князь ролини ўйнаган Ж.Жаманов саҳнавий шарт-шароитни тўғри баҳолаган, унинг ҳаракатлари табиий, сўзнинг таъсир кучини тўғри ҳис этади. Р.Мирзаева Кобато образига ўзига хос услубда ёндошган. Унинг нияти князни уйлантириш. Хонума тимсолидаги У.Нарзиеванинг ҳам мақсади князни уйлантириш ва ўзининг энг машҳур совчи эканлигини исботлаш. Спектакл ана шу икки характер, икки қаҳрамоннинг ўзаро курашуви асосига қурилган.

Барча ижрочилар ўзларига хос образлар галереясини яратганлар. Бу борада Б.Жўраев, Акоп — Б.Болтаев, Тимоте — Ф.Қулмуродов ижроларини кўрсатиш мумкин. Б.Жуматоев Микич образини, қизининг хоҳишига қарши бўлса ҳам мансабга, бойликка эришиш учун инсоний фазилатлардан воз кечувчи кимса тимсолида намоён қилишга ҳаракат қилади.

Асарнинг мусиқали комедия жанрида ҳал этилганини томошабинлар хайрихоҳлик билан қабул қилдилар.

Қўғирчоқ театри режиссёри бўлими талабаси Р.Содиқов фестивалда "Дўст ташвишда билинар" саҳна асари билан қатнашди. У қўғирчоқ театри режиссураси тамойилларига амал қилган ҳолда бу спектакли орқали дўстликни қадрлаш ғоясини илгари сурди.

Иккинчи қўғирчоқ спектакли Р.Фарҳодийнинг "Ой фариштаси" асари асосида қўйилган. Асарни саҳна нутқи ўқитувчиси И.Жуманов рус тилидан таржима қилган, курс раҳбари, республика қўғирчоқ театри бош режиссёри Ф.Хўжаев саҳналаштирган. Актёрлик маҳорати ўқитувчиси Наргиза Пармонова. Спектакл қўғирчоқ театрига хос ижодий изланишларнинг ёрқин самараси сифатида бўй кўрсатди. Ёш иқтидорли актёрлар Равшан Ўтагенов, Шаҳзода Жўраева, Нилуфар Мирсаидова, Умид Дадажонов, Аброр Бобомуродов, Дониёр Абдуллаевлар иштирокидаги воқеалар ривожи жонли, соя ва планшет, қўғирчоқ ҳамда ниқоблар орқали ҳаракатланган персонажлар ҳаракатларида намоён бўлади. Спектаклга япон эртагига хос мусиқа танланган. Битирувчи талабаларнинг қўғирчоқ театри йўналишидаги бу саҳна асари мукаммал яратилган.

Эстрада йўналишида Д.Шевцовнинг "Аёлларга суяги йўқ" (рус гуруҳи) ва С.Абдулла ҳикояси асосидаги "Жаннатда" (ўзбек гуруҳи) спектакллари кўрсатилди. Курслар бадиий раҳбари санъатшунослик фанлари номзоди, кафедра мудири, доцент М.Юсупова.

Талабалар саҳнада эркин ҳаракат қилишди. Айниқса, ўзбек гуруҳининг спектаклида ҳар бир иштирокчи ўзига хос хатти-ҳаракат яратди ва эстрадага мос нутқни қўллай билди.

"Аёлларга суяги йўқ" спектаклидаги Голохвостов қиёфасида дипломант Артём Газиянц ўзига хос характер яратган. У саҳнада табиий нутқи билан ажралиб туради.

"Жаннатда" комедиясида ўзбек анъанавий қўғирчоқ театри қаҳрамони Кaчал Полвонни қўғирчоқ тимсолида Санжар Усмонов, айнан шу образнинг инсоний қиёфасини Музаффар Нурматов яратдилар. Ҳар икки ижрочи ҳам ўзларига топширилган ролни маромида ижро этдилар.

Драма актёрлиги йўналишида В.Шекспирнинг "Қирол Лир" фожиаси (Ғ.Ғулом таржимаси) ва И.Турсуновнинг "Бир қанотлилар" саҳна асари эътиборни тортди. Жаҳон классикаси дурдонаси В.Шекспирнинг "Қирол Лир" фожиасида талабаларни театр ҳақиқати усулида тарбиялаш вазифаси курс бадиий раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси, доцент М.Абдуллаева ва Ўзбекистон халқ артисти Хайрулла Саъдиевга юклатилганди.

Назаримизда, талабалар муаллиф ғоясини, илгари сурган мақсад ва фикрни тушуниб етишган. Ҳар бир талаба имкониятига қараб, ўзига берилган образ талқини устида жиддий ишлаган. Лир — Илҳом Рўзиев аввалида севган қизлари Гонереля — Х.Тошмуҳамедова, Регина — Нилуфар Асомова, Корделия — Дилноза Кубаевага бутун мамлакатни бўлиб бериш ниятида. Аммо қизи Корделия (Лирнинг фикрича) бунга муносиб бўлиб чиқмайди. Шу боис унинг тегишини ҳам иккала қизига бўлиб беради. Корделиядан воз кечади.

Лир — Илҳом Рўзиевнинг саҳнадаги масъулияти оғир, аммо унинг залворли нутқи бу юкни кўтаришга лойиқ эканлигини кўрсатади.

Лирнинг қизларини ўйнаган битирувчилар ҳам саҳнадаги илк қадамларини ишончли қўймоқдалар. Ҳар бири ўзининг "мен"ига эга, бир-бирини такрорламайди. Хуллас, бу спектаклда актёрлар ансамбли барпо этилган.

"Бир қанотлилар" драмасини саҳнага олиб чиққан ижодий жамоа давр муаммоларини ўзида ифода этган долзарб мавзуга қўл урган.

Эндигина санъат институтини битираётган талабалар саҳнада ўз мавқеига эга бўлган тажрибали актёрлар билан биргаликда саҳна асари яратганлар. Бу спектаклда диққат-эътиборимизни Самиддин Лутфуллаев (Аброр), Нилуфар Асомова (Зебо), Акром Аҳмедов (Жамшид), Дилмурод Рўзиқулов (Бахтиёр), Дилноза Кубаевалар (Нилуфар) ижроси ўзига тортди. Айниқса, Зебо образини яратган Нилуфар Асомованинг ижросида ҳеч бир узилиш йўқ. У саҳнада доим ҳаракатда, ҳаракатлари қайтарилмайди. Нутқидаги ҳаракатга мос оҳанг таъсирли. Бахтиёр спектаклда асосий қаҳрамон бўлмаса ҳам Дилмурод Рўзиқулов уни саҳнага юқори даражага олиб чиқади. Бир сўз билан айтганда, фестивал янги номларни кашф этди. Биз ёш ижодкорларга санъат оламида янги парвозлар тилаймиз.

Х.ЖУЛДИКАРАЕВА

Ҳўқанди латиф азал-азалдан фозил-у фузалолари, шоиру хаттотлари, ҳофизу бастакорлари билан машҳур. Бу тарихий анъана бугунги кунда ҳам давом этиб келмоқда. Ҳамшаҳарларимиз орасида халқнинг маънавий оламини бойитиш йўлида сидқидилдан меҳнат қилиб келаётганлар кўплаб топилади.

Ана шундайлардан бири Қодиржон Ҳайдаров номидаги Қўқон тасвирий ва амалий санъат коллежи раҳбарининг ўринбосари, истеъдодли бастакор Рафиқжон Аҳмедовдир.

Суҳбат асносида Рафиқжон санъат соҳасига қандай кириб келганлиги ҳақида сўзлаб берди:

РАФИҚЖОННИНГ "СОҒИНЧ"И

— Аниқ эслайман, 4-5 яшар чоғларимда дадам Мақсудхон Аҳмедов уйга патефон олиб келганлар. Ҳар гал пластинка қўйилиши билан патефон олдида михлангандек чурқ этмай ўтирардим. Санъатга қизиқишимни сезган дадам ўзлари санъаткор бўлмасалар-да, менинг санъаткор бўлишим учун шарт-шароитлар яратдилар. Кўп ўтмай Маъмуржон Узоқов, Жўрахон Султонов, Лутфихон ая Саримсоқова, Ҳалимахон Носироваларнинг қўшиқларини, машҳур дуторчи Зокиржон Обидовнинг ҳайратомуз тароналарини завқ билан тинглайдиган бўлдим. Ҳали мактабга бормасимдан ўзим пластинка танлаб, патефонни мустақил қўя олардим. Кейин эса мактабда ва Қўқон тиббиёт билим юртида ўқиган кезларимда бадиий ҳаваскорлик тўгаракларига қатнашиб юриб, созанда бўлишга қатъий аҳд қилдим...

1961 йили Рафиқжон ҳаётида қувончли воқеа рўй берди. Мақсудхон ака Рафиқжон учун бандларига садаф қадалган чиройли дутор олиб берди. Лекин эндигина 8 ёшга кирган Рафиқжон ҳали дутор чалишни билмасди. Шу боис дутор бир мунча вақт уй тўрида осиғлиқ турди. Кунларнинг бирида уларникига андижонлик Нишонбой Каримов меҳмон бўлиб келди. У киши дуторни яхшилаб созлаб чаққон ҳаракатлар билан черта бошлади. Дутордан таралаётган ажиб тарона тингловчини сеҳрлаб қўйган эди, гўё. Бу воқеадан сўнг Рафиқжон дуторнинг мурватларини бураб, уни ўзича созлаган бўлди. Шунда кутилмаганда уйларига яна ўша киши, Қори амаки келиб қолди. Бир пиёла чойдан сўнг Мақсудхон ака дўстидан яхши бир куй чалиб беришни илтимос қилди.

Дуторни созламоқчи бўлган Нишонбой Каримов ҳайратланиб сўради:

— Мақсудхон, ўтган сафар келганимда уйда дутор чаладиган одам йўқ, дегандингиз. Мен уни чалиб бўлгач, қулоқларини бўшатиб қўйган эдим. Ҳозир эса у яхшигина созланган ҳолда турибди. Демак, уйингизда дутор чаладиган одам бор. Яширмасдан айтаверинг.

Ўшанда Мақсудхон ака Рафиқжонга оталарча меҳрибонлик билан тикилдида:

— Бу ўғлимнинг иши бўлса керак, — деди. — Ҳалигина дуторни унинг қўлида кўргандим.

— Жуда яхши, — деди қори ака мамнунлик билан. — Рафиқжонга дутор чалишни ўргатганим бўлсин!

Ўша кундан эътиборан Нишонбой ака Рафиқжонга соз чалишни ўргата бошлади. Орадан кўп ўтмай Рафиқжон дуторда енгил куйларни эплаб чаладиган бўлиб қолди. Аммо шу орада устози қаттиқ бетобланиб, оламдан ўтди. Бундан хабар топган тажрибали созанда Худойберди ака Носиров Рафиқжонга мураббийлик қилишни ўз зиммасига олди. "Табассум" дастасига таклиф этиб, унга дутор чалишни астойдил ўргата бошлади. Р.Аҳмедов дуторни яхшигина чертадиган бўлиб қолганидан сўнг, Худойберди ака уни рубоб чалишни ўрганишга даъват этди. Тез орада Рафиқжон бу ишнинг ҳам уддасидан чиқадиган бўлиб қолди.

Машҳур ғижжакчи — Ўзбекистон халқ артисти Ғанижон Тошматовнинг маҳоратига қойил қолмаган куй шайдолари бормикин? Кунларнинг бирида Ғ.Тошматов ижросида республика ойнаи жаҳони орқали янграган ғижжак наволари Рафиқжонни беҳад ҳайратга солди. Ўшанда Рафиқжоннинг дилида туғилган орзу беихтиёр тилида зуҳур бўлди: "Қанийди, менинг ҳам ана шундай ғижжагим бўлса, ажойиб куйлар чалиб, дилларни яйратсам!".

Рафиқжоннинг бормаган жойи, сўрамаган кишиси қолмади, ҳисоб. Лекин ҳеч қаерда ўшандай ғижжак топа олмади. Тошкентга бориб, ҳассос созанда Ғанижон аканинг ўзларига мурожаат қилди. Не бахтки, 1975 йили ўша — ойнаи жаҳон орқали ажойиб тароналар таратган, озар диёрида яратилган соз — ғижжак қўқонлик ёш созанда Рафиқжон Аҳмедовга насиб этди. Мана, ўттиз йилдан ошибдики, бу ғижжак Рафиқжоннинг доимий ҳамроҳи, ҳамнафаси. "Насруллойи", "Чўли Ироқ", "Гулузорим", "Наврўзи ажам", "Ажам тароналари", "Қўшчинор", "Тановар", "Муножот", "Раъноланмасун" сингари умрбоқий, ҳайратомуз куй ва қўшиқларни Рафиқжон Аҳмедов ғижжакда юксак маҳорат билан ижро этаркан, ҳар гал бир яшаради, дили завқ-шавққа тўлади.

Санъат сирларини яхши эгаллаб олиш иштиёқи Рафиқжонни Тошкент давлат маданият институтига етаклади. Р.Аҳмедов қўқонлик устоз санъаткор ва бастакор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Мухторжон Муртазоевдан мақом ижро услубларини кунт билан ўрганди. Ўзбекистон халқ артистлари Ғанижон Тошматов, Телман Ҳасанов, Тилаш Хўжамбердиев, Абдуҳошим Исмоилов каби машҳур созанда ва бастакорларнинг маслаҳатларидан руҳланди.

Мана, қарийб ўттиз беш йилдирки, у ижодий ишлар билан астойдил шуғулланиб келмоқда. Илк бор 1975 йили шаҳар маиший хизмат кўрсатиш комбинати ишчи-хизматчиларидан иборат "Чевар" бадиий ҳаваскорлик дастасини тузди. Кейинги йили устози М.Муртазоевнинг рағбати билан 1-маданият уйида "Ёшлик" ҳаваскорлик дастасини тузиб, унга мустақил раҳбарлик қила бошлади.

1979 йили Рафиқжон Аҳмедов Фарғона вилоят Маданият ва спорт ишлари бошқармаси раҳбариятининг илтимоси билан Данғарада бадиий ҳаваскорлик дастаси тузишга киришди. "Дилнавоз" ашула ва рақс ансамбли ташкил этилди. Кейинчалик жамоа "Халқ ансамбли" унвонига сазовор бўлди...

Мустақиллигимиздан илҳомланган Рафиқжон Аҳмедов "Истиқлол қувончи" номли янги мусиқа асарини яратган. Бу куй янграганда дилларда ғурур ва ифтихор туйғуси жўшади.

2000 йил Рафиқжон Аҳмедов ҳаётида ёрқин из қолдирди. Ўша йили бастакорликдаги хизматлари эътироф этилиб "Шуҳрат" медали билан мукофотланди.

Бундай қувончли воқеалар Рафиқжонни илҳомлантириб юборди: "Соғинч" номли мусиқа асари яратилди. 2005 йили Рафиқжон Аҳмедов қўқонлик мумтоз шоир Убайдулло Завқийнинг "Ўхшамас" ғазалига янги куй басталаб, уни юксак маҳорат билан ижро этди.

Рафиқжон яна қўлига созини олди. Демак, мухлисларини яна бир ажойиб куй билан сийлайди. Тингланг, истеъдодли созанда ва моҳир бастакор Рафиқжон Аҳмедов куй чалмоқда...

Адҳамжон МИРСАИДОВ

СЕҲРЛИ ОЛАМ

Халқимиз азалдан санъатсевар халқ. Шу боис юртимизнинг турли ҳудудларида мусиқа масканлари мавжуд. Уларда ҳамиша бедор, ўз умрини мусиқасиз тасаввур қилолмайдиган инсонлар фаолият юритишади. Шундай инсонлардан бири Бухородаги "Феруза" ашула ва рақс ансамбли ташкилотчиси, олий тоифали мусиқа ўқитувчиси Жумагелди ОЧИЛОВдир. Санъатимизнинг бугуни ва эртасига доир ўй-фикрлар унга тинчлик бермайди.

— Санъат инсон қалбининг калити, — дейди у. — Чунки ҳаёт ташвишларидан толиқиб кетган юракка оқиб келган куй ҳаётни севишга, эртанги кунни умид билан кутишга ундайди. Зеро, мусиқа сеҳрли оламдир. Агар ўзингиз бевосита шу соҳага дахлдор бўлсангиз, бунинг гашти янада ўзгача. Шу маънода қарийб чорак асрлик умрим Қоракўлдаги Комилжон Отаниёзов номли мусиқа мактабида ўтганидан бахтиёрман. Саксонинчи йиллар аввалида ташкил этилган "Феруза" ашула ва рақс ансамбли ҳаётимни ёритиб турадиган шамчироққа айланган. Ўшанда ижодий жамоамиз олтмиш беш кишидан иборат эди. Ҳеч эсимдан чиқмайди: 1981 йилнинг 12-апрел кунида илк бор ойнаи жаҳон орқали концертимизни намойиш этган эдик. Ўша йилнинг ўзида Болгарияда ижодий сафарда бўлдик.

Ижодий сафарларда юрганимизда шундай тўхтамга келган эдим: ёшлар бизнинг келажагимиз, эртанги умидимиз. Шундай экан, уларнинг ўз куйлари ва овозлари билан жаҳон саҳнасига интилишларини хайрихоҳлик билан кузатишимиз шарт. Бироқ улар ўша юқори саҳналарга талпинаётганда ўз миллий қадриятларидан, заррача бўлса-да, чекинмасинлар. Чунки ҳақиқий санъатнинг илдизи миллий заминга туташган бўлади.

Бунинг учун, назаримда, уларга боғча ёшданоқ олтинга тенг миллий мусиқамиз таништириб борилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Ўзбек эстрадаси деганда кўз ўнгимизда беихтиёр Ботир Зокиров сиймоси гавдаланади. У зот бошлаб берган йўлни давом эттираётган "Ялла" ансамблининг қўшиқларини хорижий мамлакатларда ҳам эшитишади.

Ўйлашимча, атак-чечак қилиб санъатга кириб келаётган ёшларимизга устоз санъаткорлар Жўрахон Султонов, Маъмуржон Узоқов, Комилжон Отаниёзов, Отажон Худойшукуров, Олмахон Ҳайитова, Коммуна Исмоилова каби санъаткорларимизнинг ижодий йўли таништириб борилса, уларнинг изланиши ва тажрибасидан хабардор бўлишса, бугунги ёшларимиз санъати ҳам ўз ўзанини топган бўлур эди.

Маҳбуба ЭРМАТОВА,
Тошкент давлат Маданият институти талабаси

СУРАТДА: "Феруза" ансамбли

КИТОБ МУСАВВИРИ

Анатолий Бобров Ўзбекистон китоб графикасининг кўзга кўринган вакилларидан бири. У безаган бадиий, тарихий ҳамда болалар учун чоп этилган китоблар кенг китобхонлар оммасига манзур.

Мусаввирнинг график асарлари, республика ва халқаро китоб кўргазмаларида, чунончи, Италия, Мўғулистон, Испания, Францияда намойиш этилган. 2006 йил август ойида Москвада ўтказилган "Китоб санъати" III халқаро кўргазмасида А.Бобров томонидан безатилган Алишер Навоий "Хамса"си "Ҳамдўстлик" номинациясида биринчи даражали дипломга, "Ўзбек миллий кийимлари. XIX — XX асрлар" албоми эса учинчи даражали дипломга сазовор бўлди.

"Ўзбек халқ эртаклари" китоби эса алоҳида соврин билан тақдирланди.

Истеъдодли мусаввир Анатолий Бобров Ўзбекистон нашриётларида уч мингдан кўпроқ китобни безаган десак, муболаға қилмаймиз. Хива ва Бухоро шаҳарлари эмблемалари, соҳибқирон Амир Темурнинг 660 йиллиги тантаналарига бағишлаб ЮНЕСКО томонидан Парижда ўтказилган кўргазма эмблемаси ва реклама буклетлари, шунингдек, Алишер Навоий, Камолиддин Беҳзод, Абдулла Қодирий юбилейлари муносабати билан диплом эскизлари ва эмблемаларини ҳамда Ўзбекистон миллий энциклопедияси биринчи жилдининг эмблемасини тайёрлаб, безаган.

Мусаввир чизган расмларнинг асл нусхалари Ўзбекистон Санъат музейи, Бадиий кўргазмалар дирекциясида сақланади.

Ёшлигидан табиат қўйнида улғайган Анатолий жуда эрта расм чизишга қизиқди. Унинг отаси ва акаси расм чизишарди, бу эса болада катта қизиқиш уйғотарди. Болакай ҳали мактабда ўқиб юрганидаёқ қўлбола китобчалар ясашга интиларди: муқовани фанердан қирқиб тайёрлар, расмларни эса ўзи яшаб турган теварак-атрофдаги табиатдан олиб чизарди. Болалар ижодиёти кўргазмаларида қатнашиб юрган Анатолийнинг расмлари шаҳар тасвирий санъат студияси бошлиғи Ф.Иванчук назарига тушди ва у боланинг истеъдодига тан бериб, унга устозлик қилишга қарор қилди.

1967 йили А.Бобров Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтига (ҳозирги Тошкент Санъат институти) ўқишга кирди. Бу ерда китоб нашр қилиш ҳамда китоб графикаси асосларини ўрганди. Анатолий Бобров фанни нозик идрок этиш, ҳарф ва белгиларни дид билан танлаш, полиграфиянинг ўзига хос хусусиятларини тушуна билиш, расм чизишда ўз услубини топиш устида тинмай изланди.

Талабалик давридаёқ "Ўқитувчи" нашриётида чоп этилаётган дарсликларни безаш билан шуғулланади. Тинимсиз ижодий изланишлар ўз самарасини бериб, тез орада унинг номи китоб безовчи график-рассомлар қаторида тилга олина бошлади.

Бу орада А.Бобров Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида ўзи қатори ёш, изланувчан, истеъдодли мусаввирлар жамоасида фаолиятини давом эттирди. Бу ерда А.Холиқов, А.Кива, И.Кириакиди, М.Рейх каби иқтидорли мусаввирлар билан елкама-елка туриб, китоб безашни санъат даражасига кўтариб, ўзига хос услуб, мактаб яратдилар.

—Китоб графикаси — услубий уйғунликка эришиш учун асар образларининг адабий ва график ҳамжиҳатлигини топа билишдир, — дейди А.Бобров.

Мусаввир китоб безашда асар қаҳрамонининг ички кечинмалари, драматик ҳолатларини адабий асарнинг умуммазмунига мос тасвирлашга ҳаракат қилади. "Шарқ халқлари эртаклари" туркумида чоп этилган "Индонезия эртак ва афсоналари" китоби айнан мана шу ғоянинг ижроси бўлди. Китоб йилнинг энг яхши нашри, деб тан олинди ва республика китоб кўргазмасида I даражали диплом билан тақдирланди.

А.Бобров томонидан ҳинд эпоси "Рамаяна", Ҳамид Олимжоннинг "Семурғ" (совға нашр), Х.Султоновнинг "Саодат соҳили", П.Қодировнинг "Тил ва эл" китоблари ниҳоятда нозик дид билан безатилган.

Мумтоз адабиётимизнинг етук намояндалари Бедил, Машраб, Алишер Навоий асарларини шарқона миниатюралардан унумли фойдаланган ҳолда безади.

Айниқса, Навоийнинг бешта достондан иборат "Хамса" китоби халқаро кўргазмадан соврин олиб қайтиши рассом ижодида катта воқеа бўлди.

— "Хамса" устида ишлар эканман, — дейди А.Бобров, — биринчи навбатда тасвир воситалари орқали Камолиддин Беҳзод яратган миниатюра рангтасвири анъаналаридан фойдаланиб, улуғ мутафаккирнинг адабий мероси мағзини очиб беришга интилдим.

У китоб ва албомларни безашда миллий руҳни, ўзига хосликни, бетакрор колоритни сақлашга, шунингдек, босма нашрлар безашни жаҳон анъаналари даражасига олиб чиқишга ҳаракат қилади.

Кейинги йилларда нашриёт ишлари ва полиграфия соҳасида юз бераётган кенг қамровли ўзгаришлар, янги технологияларнинг қўлланиши, нашриётлар моддий-техника базасининг мустаҳкамланиши китоб графикаси билан шуғулланувчи график-рассомлар олдида кенг имкониятлар очди. А.Бобров ҳам замон билан ҳамоҳанг қадам ташлаган ҳолда, юз бераётган жараёнларни ижод ва ҳаётга тадбиқ қилиш устида меҳнат қилмоқда.

Н.СОДИҚОВА,
тарих фанлари доктори,
Л.ЛЕВТЕЕВА,
тарих фанлари номзоди

Абдулла Қаҳҳор — 100

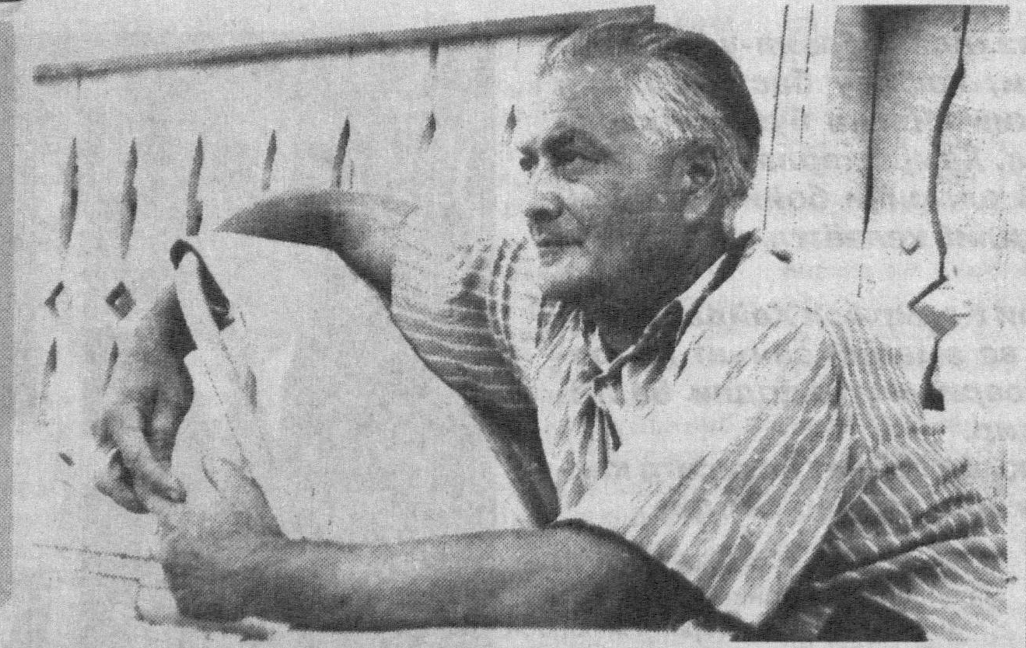

СОҒИНЧ

Бир пайтлар ён дафтарчамга: "Абдулла Қаҳҳор "Синчалак" қиссаси қаҳрамони Қаландаровнинг циркда томоша кўриб ўтирганини тушида кўрган экан. Мен эса, тушимда Абдулла Қаҳҳорни кўраман", деб ёзиб қўйган эканман. Ёшларга меҳрибонлиги, ҳақгўйлиги учун ҳам адибни ўша даврнинг биз каби талабалари севиб, унга ҳавас қилишарди.

Институтда ёзувчи ва шоирлар билан учрашувлар тез-тез бўлиб турарди. "Бугун соат тўртда фалон киши билан учрашув бор, ҳеч ким кетиб қолмасин", деб эълон қилинарди. Айрим ижодкорларнинг номини эшитган баъзи тенгдошларимиз зим бўлиб қолишарди. Эртасига "Нега кеча кўринмадинг?" деб сўрасангиз: "Э-э, нима дейишини биламан, партиямга минг раҳмат, деб шеър ўқийди-да, вақтимни кетказиб ўтирамanми", дерди. Бироқ, "Абдулла Қаҳҳор билан учрашув бўларкан" дейилса, мажлислар залининг йўлаклари ҳам тирбанд бўлиб кетарди. Ана шундай учрашувлардан бирида адибга "Ҳозир қандай асар устида ишлаяпсиз?" деган анъанавий савол берилди. Адиб ним табассум билан жавоб берди:

— Шу кунларда мени тўлғоқ тутиб юрибди. Бу ўғил бўладими ё қизми, яъни қисса бўладими ёки драмами, айтолмайман. Ҳар ҳолда "Зилзила" деган қўлёзма устида ишлаяпман. Асар табиий ер қимирлаш ҳақида эмас. Ижтимоий зилзила ҳақида...

Қаҳҳорнинг сўзлари тагдор, қочиримли, бироз юморли, нақлбоп эдики, тинглаганлар ҳузур қилишарди.

Каминага нафақат бундай учрашувлар, балки "Тобутдан товуш", "Аяжонларим" каби асарларининг тақдимот маросимида қатнашиш ҳам насиб этди. Айниқса, "Тобутдан товуш"да томоша бошланишидан бурун машҳур санъаткор, Аллоҳ раҳмат қилгур Олим Хўжаев парда олдига чиқиб, асарни турли хуружлардан муҳофаза қилаётгандек, оғриқни олдини олаётгандек сўзлади: "Ўртоқлар, ҳозир сизга намойиш этиладиган спектаклдаги воқеалар, иллатлар бизнинг бугунги жамиятимизда, гўзал ва фаровон ҳаётимизда учрамайди. Улар аллақачон тобутга солиниб, қабрга тиқилган. Лекин, баъзан, аҳён-аҳёнда қабрдан ана шу иллатларнинг товуши эшитилиб қолади..."

Мана шу мазмундаги даромаддан сўнг парда очилиб, Ғани Аъзамовнинг "Ойи-и!" деган ширакайф луқмасидан сўнг қаҳқаҳа бошланди ва томоша охиригача давом этиб, гулдурос қарсакларга уланиб кетди. Спектаклдаги асосий ролларни Ғани акадан ташқари Саъдихон Табибуллаев, Икрома Болтаева, Қудрат Хўжаев, Зикир Муҳаммаджонов ва бошқа атоқли актёрлар ижро этишди...

Ўша лаҳзаларни эслаб, "Қаранг-а, биз буюк шахслар билан ёнма-ён яшаган, ҳамнафас бўлган эканмиз-да", деб энтикиб қўясан киши. Ахир асар муаллифи ёнгинамизда ёстиқдоши Кибриё опа билан бирга ўтирган эди.

Мен адабиётимизнинг матонатли йирик арбоби Абдулла Қаҳҳорни кўрганим, сўзини эшитганим билан ҳамон ғурурланиб юраман.

Бундай ҳолатни ҳозир ҳаммада кузатиш мумкин, академикдан тортиб ишчию деҳқонгача, ўқитувчидан тортиб талабаю шоиргача, адабиётшуносдан тортиб нафақадаги отахону онахонларгача Абдулла Қаҳҳор ҳақида гапириб, фикр билдирмоқда. Демак, одамлар халқнинг тили учида турган гапни айтадиган ўз ёзувчисини соғинган.

Савол туғилади: мустабид тузумда, комфирқа ҳар бир қаламкашга найза ўқталиб турган муҳитда ижод қилган адибнинг бунчалик оммалашиб, обрў қозонгани сабаби нимада? Ўз таъбири билан айтганда, "чайнаган саринг қазига ўхшаб мазаси чиқадиган" асарлар ёзгани учунми? Бу саволга ҳар биримиз ўзимизча жавоб топишга ҳаракат қиламиз. Ўша зуғумкор ва зулмкор даврда ҳақ гапни айтиш учун истеъдоддан ташқари юрак, виждон, иймон, Ватанга садоқат, элга муҳаббат ҳам керак эди. Қаҳҳор истеъдод билан иймонни омухта қила олган, ҳақ гапни эшитишга ташна оддий халқнинг чанқоғини босиб турган жасоратли адиб эди ва бунинг учун ҳақли равишда ҳурмат топди.

Абдуғани АБДУВАЛИЕВ

КЕЛИН

Қатралар

Келиннинг тўйхонага кириб келишининг ўзи ёш болаларга бир олам томоша, ота-оналар учун эса бахт, буни бошқача тушунтириб бўлмайди. Лекин... шу лекини бор-да. Илгарилари келинлар юзларини ёпиб келишарди, ҳозиргилари эса очиб келишади. Фақат бетини очса майли, елкасию кўкраклари ҳам деярли очиқ.

Тўй карнай-сурнай билан бошланади. "Тўйлар муборa-ак!" деган қўшиғимиз бор. Шуни зўр бериб куйлашади. Кунимиз шу қўшиққа қолган. Тўй зўр бўлади. Зиёфат охирлаб қолганида тўй эгалари эълон қилишади:

— Эртага келинимизнинг "Юз очди"си, эрта тонг маҳал "Келин салом"га марҳамат!

Тавба, ўзи келин бетини очиб келган бўлса, "Юз очди"га нима ҳожат? Очиқ бетнинг нимасини очади?

Ҳай, "Юз очди" ҳам ўтади. Орадан бир-икки кун ўтиб келин енгил-елпи ишларга аралаша бошлайди. Лекин маҳалламизнинг янги келини бошқача чиқди. Бир ой — икки ой ўтса ҳамки ияги сира пастга тушмади.

Одатда юрагида ҳаваси бор одам эрталаб туриб, ҳовлида ўстирилган гулу райҳонларга, ям-яшил дов-дарахтларга шошилмай тўйиб қарайди, эрталабки тоза ҳаводан баҳра олади. Бу келинда бунақа одатдан зиғирча ҳам йўқ экан.

Эрталаб. Қайнона чорпояда ўтирибди. Каравотнинг чор атрофига жўяклар олиб экилган гуллар енгил шабада таъсирида эркаланишади. Ҳаммага ёқимли ҳид жаннати кайфият улашади. Қайнона умри тугаб бораётганини ҳис этса-да, бу дунёнинг гўзалликларидан сеҳрланиб, завқ олиб ўтирибди. Худога беҳисоб шукур!

Янги келин уйдан чиқди-да, қайнонасига одмигина саломини бериб, ўзича қарзини узди.

Гулларга, яшнаб ўсиб, шабадада ям-яшил барглари ҳилпираб турган дов-дарахтларга, шиғил пишиб турган олча, гилосларга қарамадиям. Қарамагани етмагандай, гулларнинг давомига экиб қўйилган, кечагина суғориб, бегона ўтларини юлиб тозаланган — барқ уриб ўсиб ётган ўсмани оёғи билан эзиб ўтиб кетди. Момо ўзини "сен" деб, ўсмани "сиз" деб ўстирган эди-я

Ўсманинг эзилгани-ку, майли, парвариш қилса яна ўсиб кетаверади. Бунинг давоси бор. Ўсмадан ҳам кўпроқ момонинг юраги эзилди.

МОМОЛАР

Мўтар хола билан Холпош хола эшикма-эшик қўшни. Ёш келинчак даврларидан буён ҳамсоя, қадрдон. Мўтар холанинг асли оти — Муаттар. Холпош холанинг оти эса Холпошшо. Осонини кўзлаб Мўтар хола, Холпош хола деб кетишган.

Мўтар холанинг чоли ўн йил бурун оламдан ўтган. Бечора хола "Жўлдошимди жўғотдим" деб кўп йиғлади. Ҳамма нарсанинг давоси вақт экан-да. Ҳозир энди милтиқнинг ўқидай. Холпош холани биродар деб чақиради.

Холпош холанинг бўлса жони азобда. Чоли саксондан ошди. Икки кўзи бутунлай ожиз. Бобо кампирига суяниб қолган. Ҳожатга ҳам ўзинг етаклаб бор, бет-қўлимни юваётганимда ўзинг сув қуйиб тур, тоза ҳавога ўзинг олиб чиқ, деб ялиниб туради. Бўлмаса, невaралари кўп, лекин бобо кампири билан бирон марта "сен-мен"га бормай қўша қариганигами, ҳамма вақт "Кампир, қанисан?" деб туради.

Бугун Мўтар хола Холпош холаникига келиб:

— Бизди чолди ўлиб кетганига ўн жилдан ошиб кетди. Сени чолинг журипти, бошингга дардисар бўп. Сени жеди шу чолинг, — деди.

Яхшиям чоли ухлаб ётувди, эшитмади. Ё эшитсаям, ўзини эшитмаганга олди.

Холпош хола бу гапни кўнглига қаттиқ олди-ю, лекин индамай қўя қолди. Невараларига чой дамлатиб, дастурхон ёзди. Мўтар хола бир-икки пиёла чой ичган бўлди-ю, пиёз ўташим қоп кетди деб дарчадан уйига ўтиб кетди.

Холпош хола биродари кетганидан кейин бетоқат бўла бошлади. "Бояги гапни бекор кўнглимга олибман-да, — ўйлади у, — биродарим чоли ўлиб кетганига эмас, менга ичи ачиганидан айтди шу гапни. Яхшиям ичимда хафа бўлдим, унга бир нарса деб юбормадим. Мўтари тушмагур ҳозир, билсам-билмасам, шу гапни айтганига пушаймон бўп, ич-этини еб ўтирипти. Уни шу хижилликдан қандай чиқарсам экан?"

Холпош хола, ҳар кунгидай, чолидан олдин тонг азонда уйғониб бомдод намозини ўқиди. Сўнгра, гулларига қаради.

Чаққон-чаққон қимирлаб бир тутам ўсма терди. Ширчой тайёрлашга тутинди. Ширчой устига сариёғдан куйдириб сузди. Доғланган сариқ ёғнинг ёқимли ҳиди бутун ҳовлини тутиб кетди. Холпош хола хурсанд, бир қўлида бир коса ширчой, бир қўлида ўсма, шошиб Мўтар холанинг ҳовлисига кириб келди. Биродарини кўриб Мўтар холанинг бирдан чеҳраси ёришиб кетди! Ширчойни қўлидан олди, лекин ўсмани кўриб юзи маъюс тортди.

— Биродар, — деди гапини чўзиб айтиб, — ўсмани узиб бекор қипсан-да, менинг чолим бормиди, ўсма қўйиб...

— Бир кўнглинг очилсин, дедим-да. Сен қўймасанг, келин-қизларинг, невaраларинг қўяр. Бўл, биродар, ширчойни иссиғида ичиб ол.

Холпош хола чолим чақириб қолади, деб уйига қайтди.

Мўтар хола эса биродарининг чолига қадимги парҳез овқатлардан бири — жулмон оши тайёрлашни бошлаб юборди.

— Пазилат! — келини Фазилатни чақирди хола. — Мунда ке, гапимни ўхшатиб эшитиб ол. Муштайғина хамир ийла. Яхшилаб дам олдириб, сўнг ўқлов билан жай. Шундай жуқа жойки, бержағидан қарасанг, наржағи кўринсин. Мен қозонга сув солиб қайнатиб тураман. Бу овқатти пиширишда жайилган хамир пичоқминан кесилмайди. Қайнаб турган сувга аввал чамалаб туз соласан. Кейин эковлашиб жайилган хамирдан жулиб-жулиб қозонга солаберамиз. Хамир пишгандан кейин бир пас ўтини ўчириб қўясан. Овқат пичагина совигандан кейин аралаштирасан. Сўнг, ҳов ана райҳонларнинг олдиғанасига экканим — жамбилдан бир тутам жулиб келиб, қозонга солиб, қўзға. Эки коса жулманошди Холпош холангникига узат. Бу

овқат ошқозонда осон сингади.

— Хўп, энажон!

Бу иккала оққўнгил момолар доимо момо еримиздан, фарзандларидан, қўни-қўшниларидан, гулу райҳонлардан, жамики инсонлардан айланиб-ўргилишади. Бундай инсонларни кўрсангиз, бир оғиз ширин сўзингизни аяманг.

Сайёра БЕКМИРЗАЕВА

Дунё кенг...

ХАЛОСКОР БАШОРАТЧИ

Инсонга берилган ғайритабиий имкониятлар, одам боласининг ўта ғаройиб мўъжизаларга қодирлиги ҳайрат уйғотадиган даражада сиру синоатларга тўла. Донецклик башоратчи Владимир Соломин кўмир шахталарида меҳнат қиладиган ишчиларнинг чинакам халоскори. Ундан маслаҳат олмай ҳеч ким ер остига — кўмир конларига тушмайди.

Кўмир конларида портлашлар рўй бериб, шахтёрларнинг ҳалок бўлгани ҳақидаги хабарларни кўп эшитамиз. Одатда, бундай фожиали воқеалар кутилмаганда содир бўлади, ҳалокатнинг сабаблари қидирилиб, кимлардир жазоланади... Бироқ Донецкдаги Засядько номидаги шахта сингари ер ости конларида газ кўп йиғилган бўлиб, бехосдан портлаш рўй беришини энг мукаммал асбоблар ҳам олдиндан кўрсата олмайди. Ҳар йили ўнлаб, баъзи йилларда юздан ортиқ ишчининг ҳалокатига сабаб бўладиган бу ҳодиса барчани таҳликага солиши табиий.

Шахтанинг бош директори бир газетада башоратчи В.Соломин ҳақидаги мақолани ўқиб қолиб, уни ишга таклиф қилади. Башоратчининг ўз вақтида берган ишораси — ҳалокат рўй бериши муқаррарлиги ҳақида огоҳлантириши туфайли шахтада олов ичида қолиб кетиш мумкин бўлган бир ярим минг ишчи ташқарига олиб чиқилади. Шундан сўнг В.Соломинни ишга олишиб, унга рўй бериши эҳтимоли бўлган бахтсиз ҳодисалардан огоҳлантириб туриш вазифаси юкланади.

Ўз вазифасини моҳирлик билан бажаргани боис, тўрт йил мобайнида, яъни 2002 йил сентябрдан 2006 йил сентябригача энг хавфли ҳисобланган бу шахатада бирорта ҳам ишчи ҳалок бўлмаган. Тўғри, ўтган йил сентябр ойидаги кучли портлаш оқибатида шахтада ўн уч нафар шахтёр ҳалок бўлди. Бахтга қарши ўша кунлари В.Соломин Донецкда бўлмаган. Текширишларда аниқланишича, ишчилар ҳали тадқиқ қилиб ўрганилмаган жойга туширилган, боз устига, башоратчи қазиш ишларига қатнашишини мутлақо тақиқлаган ишчи ер остига кўмир қазиш учун туширилган. Бу бахтсиз ҳодисадан сўнг В.Соломин ишдан бўшатишларини сўраб ариза ёзди. Бироқ шахта раҳбарияти унинг аризасини рад этиб, ойлик маошини икки баробар кўпайтириб қўйди ва ишчиларни Соломиннинг таклиф ва талабларини сўзсиз бажаришни, акс ҳолда, маъмурий жазога тортилишларини айтиб огоҳлантирди.

Умрида бирор марта кўмир конига тушмаган одамнинг маслаҳати билан иш юритиш қандоқ бўларкан, деб сўралганда шахта бош директори шундай деди:

— Соломинни ишга олганимиздан кейин шахтада ҳалокатли ҳолатларнинг рўй бериши тўхтади. Бу факт. Ҳозир бирор кишини у билан маслаҳатлашмай ишга олмаймиз. Очиғини айтсам, Соломиннинг нималарга асосланиб бизга маслаҳат бериши ёки огоҳлантириши ҳақида бош қотириб ўтирмаймиз. Биз учун муҳими, у бирор марта хатога йўл қўйгани йўқ.

Бу ғаройиб қобилият соҳиби нафақат одамларнинг келажаги ҳақида аниқ башорат қила билади, балки жонсиз нарсалар — автомобиллар, комбайн, космик станция, лифт ёки карбюратор ҳақида ҳам аниқ "фол очади".

— Мен ҳамма нарсага — кўмир конимими ёки машинанинг бирор-бир қисмими — қўшилиб-қоришиб кетавераман, — дейди. В.Соломин. — Масалан, экскаватордан: "Қайси жойинг носоз, оғрияпти?", деб сўрай оламан. Ва, албатта, жавобни эшитаман. Бу худди компьютерда файлни очишга ўхшаб кетади. Фақат менинг "компьютерим" дунё информация майдонига уланган. Бу "компьютер"нинг хотираси чеку чегарасиз, ҳаракати эса ўта тезкор.

Томчилар

ТАРБИЯ

Ота. Она. Бола.

Бола у ёқдан келди, нари тур, дедилар. Бу ёқдан келди, нари тур, дедилар. Аммо едирдилар-ичирдилар, кийинтирдилар.

Ота. Она. Ўсмир.

Ўсмирликнинг меҳри ўзгача эди. Бир уйда туриб ота-онасини соғинган ўсмир у ёқларидан келди, нари тур, дедилар. Бу ёқларидан келди, нари тур, дедилар. Аммо едирдилар-ичирдилар, кийинтирдилар.

Ота. Она. Етуклик.

Ота-она улғайгани сари фарзанд ҳам улғайди. Ҳунарли бўлди. Оилани тутиш навбати унга келди. Ўғил уларни едирди-ичирди, кийинтирди. Аммо... нарироқ турди, нарироқ юрди.

АЁЛГИНАМ

Аёлга дедилар:

— Энг бахтли онларингни айт, аёл.

— Ўғлим билан келинимнинг кулиб ўтирган чоғлари.

Аёлдан сўрадилар:

— Энг чароғон пайтинг-чи?

— Набираларимнинг жарангли кулгуларини эшитган дамларим.

Уни яна саволга тутдилар:

— Нега энди ғамгин кўринасан, аёл? Неларни ўйлаяпсан?

— Онам шўрликни. Уларга нақадар оғир бўлган экан-а...

ЗАРБА

Эшик қарсиллатиб ёпилди.

Кампирнинг юраги отилиб кетди. Кетди!

— Эй, худойим, нечун пулни яратдинг? Нечун эркак ғурурини поймол этувчи пулни яратдинг? Нечун? Нечун?

Кампирнинг ўз-ўзидан тугилган муштлари нимранггина дастурхонли хонтахта устига тушди. Унинг овози ва мушти зарбидан дунё гўё қалқиб кетди. Чақмоқ чақиб, осмон гумбурлади. Тоғу тошлар ларзага келди...

Бу ҳолат фақат кампирнинг наздида эди. Аслида эса унинг на овозини, на муштининг кучсиз зарбини ўзидан бошқа ҳеч ким эшитмаганди.

ТЕМИР ДАРВОЗА

Яшаса бўладиган бинойидек иморат бир пасда бузиб ташланди. Амал-тақал қилиб кун кечираётган серфарзанд қўшнини "дом" билан рози қилиб, ери қўшиб олинди. Бошқа томондаги қўшни эса ҳеч қанақа шартга кўнмади. Агар у билан ҳам савдо пишганда...

Ҳозир ҳам чакки эмас. Қўш қаватли уй-жой. Нақ бурунги бойларнинг уйи дейсиз. Ҳар бир хонанинг эшиги очилганида ёқимли куй таралади. Бири иккинчисига ўхшамайди. Фақат кўча дарвозагина очилиб-ёпилганда сас чиқармайди. Тугмача босилса бас, эшик қанотини ёзиб ҳам ўтирмайди, бир-бирининг бағрига кириб, очилиб-ёпилаверади.

Ҳа, бу хонадонда ҳамма нарса ўзгарди-ю, фақат хонадон соҳибасининг феъли ўзгармади. Кўнгилчанлиги ҳам, орасталиги-ю саҳийлиги ҳам. Ёлғиз қизалоғига бўлган муҳаббати ҳам. У гоҳо-гоҳо унсиз очилган дарвоза олдида пайдо бўлади. Ўтган-кетганлар билан аввалгидек мулойим сўрашади. Гапирганда табиатан кулиб турувчи кўзлари ҳамон нур таратади. Кўпчиликнинг унга ҳаваси келади. Лекин дарвоза ортида буюк неъмат ва эҳтиёж деб аталган бахтнинг бор-йўқлигини ҳеч ким билмайди, на қўни-қўшнилар ва на қариндош-уруғлар.

ПОШНАЛИ ТУФЛИ

Анзират хола ҳассасига суяниб қаддини ростлагандек бўлди. Айвон остонасида айқаш-уйқаш бўлиб ётган оёқ кийимларини тўғриламоқчи эди, бели чидамади. Бир вақтлар янги келин бўлиб тушганида бир кунда неча марталаб бир дунё оёқ кийимларини тўғирлагани эсига тушди. Ўзиям ҳовлиларида уч ака-ука бола-бақраси, невара-чеваралари билан яшашарди. Ҳамма бир қозондан овқат ер, фақат болалар алоҳида хонтахтада, катталар эса бошқа бир бўйликкина хонтахтада овқатланишарди. Ҳатто қиш кунлари ҳам ҳамма бир жойда, ўша равонли айвонда тамадди қилишарди. Шу боис у ерда биттамас, ёнма-ён қурилган иккита танча бўларди. Танча ҳар доим бозиллаб турарди. Алоҳида бичимли кўрпа устидан узун дастурхон ёзилиб, гардин патнислар қўйилarди. Меҳмон келишининг дараги эшитилса, улар ўрнини мис баркашлар эгалларди. Патнислар эса артилиб-суртилиб токчага қўйиларди. Келинчак катта руҳ самоварни бақиллатиб қайнатиб қўяр, фақат оғирлигидан уни бошқалар кўтариб келишарди. Ҳамма келиб ўтиргунча келинчак чаққонлик билан чой дамлаб, яроқлаган пиёлаларни олиб келиб қўярди. Бу орада ечилган пойабзалларни тартиби билан қўйишга, қўлини тезда чайиб келиб, чой қуйиб узатишга улгурарди. Ҳаммасига улгурарди. Шунча болачақа яшайдиган ҳовлига гард юқтирмасди. У чарчамасмиди? Йўқ, аксинча, мириқарди, лаззатланарди.

Анзират хола оёқ кийимлари орасидан тумшуғи найзадек чиқиб турган пошнали туфлини олмоқчи бўлувди, бели қўйиб юбормади. Уни ҳассасининг учига илиб олди. Пойабзалларнинг бирини у ёққа, бирини бу ёққа суриб, тартибга солган бўлди. Бежиримгина пошнали туфлининг иккинчи пойини ҳам олиб, набира келин хонаси томон йўл олди ва уни хона эшиги олдига чиройли қилиб қўйиб қўйди.

Яйра САЪДУЛЛАЕВА

Ёз гашти.

БУЛОҚ СУВИ

Тоғ ёнида чашма-булоқ,
Сув кўз ёрар икки қулоқ.

Сув қошига келди малак,
Билагида сирли челак.

Қирғоғига чўкди-да тиз,
Бет-қўлини чайқади қиз.

Сўнг тикилди зилол сувга,
Сув ўхшарди шўх сулувга.

Оқар эди ўйнаб-кулиб,
Гоҳ шарқираб, гоҳ ўй суриб.

Тўлиб-тошиб икки лаби,
Товланарди кўзгу каби.

Сулув сувга тикиб кўзин,
Сув юзида кўрди ўзин.

Булоқ суви сулув қиздай,
Ичсанг вужудингга сингтай...

Тўлқин КОМИЛОВ

Ғазетхон илҳомлари

ГЕНЕТИКА

Генетика дерлар,
Шу сўз борки, бас —
Тулкининг боласи тулки бўлади.
Қуёнлар арслонга қилсалар ҳавас,
Маймунлар олдида кулги бўлади.

Мансур ЖУМАЕВ

ОБУНА ДАВОМ ЭТАДИ

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасига ҳар ойнинг ўнинчи санасига қадар обуна бўлсангиз, севимли ҳафталигингизни келаси ойдан бошлаб ўқиш имкониятига эга бўласиз.

Обунани йил давомида расмийлаштириш мумкин.

Обуна сони чекланмаган.

Таҳририят газетани йил давомида узлуксиз чиқаришни ўз зиммасига олади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Сафар Оллоёрга опаси

Жумагул ОЛЛОЁРОВА

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Тошкент шаҳар Сирғали тиббиёт коллежи томонидан Малахонова Наргизахон Омилхоновна номига берилган К № 788716 рақамли диплом йўқолганлиги сабабли бекор қилинади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Котибият — 136-56-50
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-58-55

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи — Иқбол ҚЎШШАЕВА
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.10.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4017. Буюртма Г — 648. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН